İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

darulfunun ilahiyat

darulfunun ilahiyat, 36(1): 235–269

DOI: 10.26650/di.2025.36.1.1643486
http://ilahiyatjournal.istanbul.edu.tr

Başvuru: 20.02.2025
Kabul: 24.04.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Gazze Saldırılarının Türkiye'deki Yankıları: Psikososyal ve Dinî Başa Çıkma Stratejileri

Repercussions of the Gaza Attacks in Turkey: Psychosocial Effects and Religious Coping Strategies

Muhammed Kızılgeçit[*], Fatih Kurt[**], Murat Çinici[***], Emrullah Akça[****], Fatma Betül Toprak[*****], Muhammed Berat Gecit[******]

Öz

Bu çalışmada, 7 Ekim'de İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarının Türkiye'deki bireyler üzerindeki psikososyal etkileri ve bu bireylerin dinî başa çıkma stratejileri ele alınmıştır. Araştırmanın ana odağı, savaş ve çatışma görüntülerine medya aracılığıyla maruz kalmanın yol açabileceği travmatik etkiler ile bu etkilerle başa çıkmada dinî inanç ve uygulamaların destekleyici rolüdür. Çalışmada nitel araştırma modellerinden yorumlayıcı olgubilim (fenomenoloji) modeli tercih edilmiştir. Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden amaçlı örneklem yoluyla seçilen 37 katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın saha verileri, 1 Kasım 2023 ile 15 Aralık 2023 tarihleri arasında yürütülmüştür. Elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Katılımcılara savaşın psikososyal etkilerini algılama biçimlerini ve dinî başa çıkma yöntemlerini kullanma stillerini açığa çıkarmaya yönelik sorular sorulmuştur. Araştırma bulgularına göre İsrail'in Gazze saldırısı Türkiye'deki bireylerde öfke, üzüntü, empati güçlüğü, güven kaybı ve çaresizlik gibi çeşitli psikolojik etkiler yaratmıştır. Bunun yanında manevi değerlere yönelim ve dünya hayatının geçiciliğine dair farkındalık artmıştır. Araştırmada katılımcıların gündelik yaşamlarında duyarlılık ve sorumluluklarında artış, boykot, vicdan azabı, manevi sorumluluk ve çalışma azminin yüksekliği tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal medyanın savaşın etkilerini görünür kılmada önemli bir rol oynadığı gözlemlenmiştir. Katılımcılar, savaşın yarattığı psikolojik baskı ve stresle başa çıkmak için dua etme, dini metinlere yönelme ve dini inançlarını daha yoğun yaşama gibi çeşitli dinî başa çıkma stratejilerine başvurduklarını ifade etmişlerdir. Bu araştırmanın, savaşa medya aracılığıyla şahit olmanın psikososyal etkileri ile dinî başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda literatürdeki boşluğu doldurması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Gazze Saldırısı, Soykırım, Psikososyal Etkiler, Dinî Başa Çıkma Stratejileri, Travma Sonrası Stres Bozukluğu

Abstract

In this study, the psychosocial effects of Israel's attacks on Gaza, which began on October 7, on individuals living in Turkey and their religious coping strategies were examined. The main focus of the research is the potentially traumatic

* Muhammed Kızılgeçit (Prof. Dr.), Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye. E-posta: mkizilgecit@atauni.edu.tr

** Fatih Kurt (Doç. Dr.), Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, Türkiye. E-posta: fatihkurt25@hotmail.com

*** **Sorumlu Yazar:** Murat Çinici (Dr.), Millî Eğitim Bakanlığı, Erzurum, Türkiye. E-posta: mmurat234@hotmail.com

**** Emrullah Akça (Dr. Öğr. Üyesi), Trabzon Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye. E-posta: emrullahakca@trabzon.edu.tr

***** Fatma Betül Toprak (Dr.), Millî Eğitim Bakanlığı, Diyarbakır, Türkiye. E-posta: fatmabetulturan@gmail.com

****** Muhammed Berat Gecit (Uzman Psikolog), Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM), Ağrı, Türkiye, beraatgecit@gmail.com

Atıf: Kizilgecit, Muhammet, Kurt, Fatih, Cinici, Murat, Akca, Emrullah, Toprak, Fatma Betul, Gecit, Muhammed Berat. "Gazze Saldırılarının Türkiye'deki Yankıları: Psikososyal ve Dinî Başa Çıkma Stratejileri." *darulfunun ilahiyat* 36, 1 (2025): 235–269. https://doi.org/10.26650/di.2025.36.1.1643486

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

impact of exposure to war and conflict imagery through media, as well as the supportive role of religious beliefs and practices in coping with these effects. The study adopted an interpretative phenomenological approach, which is one of the qualitative research models. Semi-structured interviews were conducted with 37 participants selected through purposive sampling from various cities in Turkey. Fieldwork was carried out between November 1 and 15 December 2023. The data obtained were analysed using thematic analysis. Participants were asked questions aimed at revealing their perceptions of the psychosocial effects of war and their styles of employing religious coping methods. According to the findings, Israel's attacks on Gaza triggered a range of psychological effects among individuals in Turkey, including anger, sadness, difficulty in empathy, loss of trust, and feelings of helplessness. In addition, the participants reported a greater orientation towards spiritual values and an increased awareness of the transience of worldly life. The study also revealed a rise in participants' sense of responsibility and social sensitivity in daily life, as well as actions such as boycotts, feelings of guilt, moral obligation, and increased motivation for work. Moreover, social media played a significant role in making the impact of the war more visible. Participants stated that they employed various religious coping strategies to manage the psychological pressure and stress caused by the war, such as praying, turning to religious texts, and practising their faith more intensely. It is anticipated that this study will fill a gap in the literature regarding the relationship between the psychosocial effects of witnessing war through media and the use of religious coping strategies.

Keywords: Psychology of Religion, Gaza Attacks, Genocide, Psychosocial Effects, Religious Coping Strategies, Post-Traumatic Stress Disorder

Extended Summary

Introduction

In this section, the text establishes the historical and contextual basis for the study. It begins by describing the events of October 7, 2023, when armed forces affiliated with Hamas launched a series of attacks named "Aksa Tufanı Operasyonu" against Israel. In response, Israel is said to have bombed Gaza indiscriminately, leading to large-scale casualties and displacement. The text highlights that various international bodies have denounced these actions as genocide. This background underscores the gravity of the conflict and its wide-reaching humanitarian implications.

The introduction proceeds by clarifying the research's principal objective: to investigate the psychosocial effects of the Israeli attacks on Gaza among individuals living in Turkey and to explore the role of religious coping mechanisms in dealing with these effects. A rationale is provided, noting the destructive psychosocial impact that war has on individuals and societies, and the importance of religious belief in coping with trauma. Previous studies are referenced to emphasise that the trauma of war, visible across all demographics from children to older adults, has led to significant psychosocial responses in various communities worldwide. In particular, the text cites research findings that document the war's detrimental effects on mental health—including anxiety, depression, and concentration difficulties—and addresses how the media's coverage of such conflicts can provoke additional stress or even secondary trauma in observers. The

introduction concludes by highlighting a gap in current scholarship: although there is research on war's psychological and social ramifications, there is a scarcity of studies on how religious coping strategies intersect with war-related psychosocial distress in Turkey.

Methodology

In this section, the text describes the methodological approach employed in the study, which uses a qualitative, interpretative phenomenological design. The rationale for choosing phenomenology is to gain in-depth insights into the participants' lived experiences. Phenomenology is particularly suited for examining the complexity of subjective states such as fear, anger, anxiety, and sadness. By focusing on personal narratives, the study aims to determine how individuals indirectly experiencing the Gaza conflict—those living in Turkey—interpret these events and integrate them into their psychological and social realities.

The section further clarifies the selection of participants using a purposive sampling strategy that sought diverse backgrounds. A total of 37 individuals from different cities in Turkey participated. Through this design, the researchers intended to capture a broad range of perspectives, ensuring that various ages, genders, marital statuses, educational backgrounds, and economic situations were included. This variety allowed for a more nuanced understanding of the phenomenological impact of the Gaza conflict on people's psyches, emotional well-being, and coping mechanisms.

This section identifies the tools and procedures used to gather and interpret the research data. The researchers employed a semi-structured interview protocol containing questions designed to elicit participants' sociodemographic information and open-ended responses about their experiences related to the Gaza conflict. The interviews thus captured personal feelings, beliefs, coping strategies, and other relevant psychosocial dynamics.

Data were analysed using thematic analysis, a qualitative method that systematically organises, codes, and interprets textual material. The text explains how the researchers initially became familiar with the raw data, then identified codes that were grouped into themes, and ultimately refined and named these themes. The method accommodates both inductive and deductive coding, making it suitable for an exploratory study. It provides a clear, flexible structure to uncover patterns, relationships, and recurring concepts in participants' narratives.

Results

This lengthy section summarises the responses to a set of targeted interview questions, illustrating the study's core empirical results:

Frequency and Platforms of Media Use: Many participants frequently monitored

updates about Gaza via social media (Instagram, Twitter/X, WhatsApp, YouTube) and online news outlets, citing a preference for these sources due to the perception of less censorship and faster information flow. Others limited their media exposure to avoid psychological distress or due to limited time.

Emotional Reactions to News: Participants reported intense emotional responses including sadness, anger, helplessness, and empathy. They expressed frustration at both the international and Muslim communities for what they perceived as insufficient action, revealing a sense of collective guilt or moral responsibility.

Responses to Graphic Images: Participants who encountered disturbing images of casualties described shock, grief, and in some cases, a desire to turn away to avoid overwhelming distress. Many managed these strong reactions through prayer and by refocusing on spiritual or familial responsibilities.

Empathy Towards Gaza: Overall, participants expressed a strong desire to empathise with the victims, although they acknowledged the limits of their ability to truly comprehend the severity of the suffering. They employed personal and familial frames of reference to approximate the ordeal, especially for the children directly affected.

Effects on Daily Life: The conflict notably shaped participants' routines and priorities. Some changed their consumption patterns by boycotting certain goods, engaged in volunteer or charity activities, and reassessed their worldview to place greater importance on communal responsibility.

Changes in Worldview: Many participants reported feeling an erosion of trust in global institutions they once believed would uphold justice. This also motivated a renewed focus on religious and ethical principles, emphasising the transience of earthly life and the moral imperative to act responsibly.

Evolving Levels of Emotional Impact: While some participants indicated a gradual desensitisation over time, others said that each new event rekindled or amplified their anguish, sparking ongoing anger or deeper religious commitment.

Elements of News That Were Most Disturbing: Children's suffering and the traumatic separation of families evoked the strongest emotional reactions. The perceived silence or ineffectiveness of the international community, including the Muslim-majority countries, further heightened participants' disillusionment.

Coping With Psychotrauma: The primary coping strategies centred on religious practices such as prayer, reliance on divine will, and communal support. Participants also mentioned avoiding distressing content and trying to maintain hope in eventual justice or positive outcomes.

Religious Motivations for Helping: Many participants described providing assistance through prayer, financial donations, volunteering, and boycotts. Faith-based obligations like giving alms (sadaqa, zakat) or reciting prayers were seen as a direct means of offering succour to the victims.

The discussion also addresses the socio-political dynamics at play. It critiques the insufficient international response to alleged human rights violations in Gaza and underscores how these omissions intensify feelings of powerlessness and cynicism. The tension between global media portrayals and local interpretations—whether in Turkey or elsewhere—points to the conflict's complexity and the difficulty of arriving at a consensus about the war's causes and resolutions. Ultimately, this section calls for an interdisciplinary approach that recognises psychological, spiritual, and sociopolitical dimensions in addressing war's devastating effects.

Conclusion

In conclusion, the text contends that the Gaza conflict exerted substantial psychological and spiritual influence on individuals living outside the immediate war zone. It highlights the critical roles played by media consumption, social support, civic activism, and religious practices in either worsening or alleviating war-related distress. While some participants experienced sustained anger or numbness, others reported heightened empathy and moral motivation to engage in prosocial actions.

From an academic standpoint, these results imply that more comprehensive support—psychological, social, and religious—should be available to populations exposed to war through the news media. The conclusions also point to the need for further empirical examination of faith-based coping. The complexity and unpredictability of global conflicts reinforce the importance of developing holistic coping frameworks that address both immediate emotional reactions and longer-term moral and existential questions.

Giriş

7 Ekim 2023'te Hamas'a bağlı silahlı askerler İsrail'e karşı Aksa Tufanı Operasyonu adı verilen bir dizi saldırı başlatmıştır. İsrail bu operasyona karşı kadın, çocuk demeden okul, hastane gözetmeden Gazze'yi bombalayıp 30 bin kişiyi şehit etmiş, 70 bin kişiyi yaralamış ve 2 milyon kişiyi de evsiz bırakmıştır.[1] Bu süreç, birçok dünya ülkesi tarafından soykırım olarak kabul edilmiştir.[2] Araştırma, İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarının Türkiye'de savaşın durumunu takip eden bireyler üzerinde bıraktığı psikososyal etkileri ve bu etkilerle başa çıkma mekanizmalarında dinî başa çıkma yöntemlerinin rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Savaşın medya aracılığıyla takip edilmesinin bireyler üzerindeki yıkıcı psikososyal etkileri ve bu etkilerle başa çıkma süreçlerinde dinî inanç ve uygulamaların önemli bir yer tutması, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Yurt içinde ve yurt dışında Gazze Savaşı' na ilişkin yapılan araştırmalarda, söz konusu savaşın, çocuklardan yaşlılara, ticaretten eğitime kadar toplumun tüm kesimlerini etkileyen ciddi olumsuzluklara yol açtığı; bu durumun farklı toplumlarda çeşitli psiko-sosyal tepkilere neden olduğu ifade edilmektedir. Nitekim savaş mortalite ve morbiditeyi arttırarak, bireylerin biyo-psikososyal uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır.[3] Konuyla ilgili Coşkun,[4] "İsrail-Hamas Savaşını Konu Alan Haber Fotoğraflarının Alımlanması: Kuşaklararası Bir Karşılaştırma" adlı çalışmasında İsrail savaşını medyadan izleyen X, Y, Z kuşaklarının duygusal anlamda olumsuz etkilendiğini bulgulamıştır. Doğan ve arkadaşları,[5] "İsrail-Filistin Savaşı Kapsamında Tüketici Düşmanlığının Boykot Tutumuna Etkisi" adlı çalışmasında Gazze'ye yönelik yapılan soykırımın insanlarda toplumsal duyarlılık ve tepkilerin bir yansıması olarak İsrail ve İsrail menşeli ürünlere yönelik boykot ve nefreti tetiklediğini ortaya koymuşlardır. Toufaily, İsrail-Gazze savaşının Arap toplumunda özellikle İsrail'e karşı öfke ve şiddet eğilimini artırdığını bulgulamıştır.[6]

1 "İsrail 5 Aydır Gazze'de Katliam Yapıyor", Haber, TRT Haber, 07 Mart 2024, https://www.trthaber.com/videolar/israil-5-aydir-gazzede-katliam-yapiyor-71714.html.

2 Orhan Gürsu, "Kötülüğün Sıradanlaştırılması: Gazze Soykırımı Bağlamında Psikolojik Bir Analiz" 8, sy Haziran (2024): 130-49, https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1476096.

3 Müjde İncekar Çalıkuşu ve Suzan Yıldız, "Savaştan Etkilenen Çocukların Sağlık Sorunları: Sistematik Derleme" 3, sy Aralık (2022): 62-68.

4 Aziz Coşkun, "İsrail-Hamas Savaşını Konu Alan Haber Fotoğraflarının Alımlanması: Kuşaklar Arası Bir Karşılaştırma", sy 47 (2024): 447-79, https://doi.org/10.14520/adyusbd.1476751.

5 Özlem vd. Doğan, "İsrail-Filistin Savaşı Kapsamında Tüketici Düşmanlığının Boykot Tutumuna Etkisi" 13, sy 25 (2024): 1-28.

6 Jamal Hamza Toufaily, "The Repercussions of the Gaza War and its Impact on the Path of Normalization among the Arab Peoples" 6, sy 34 (2024): 299-316.

Savaşlara, gazilere, şehit yakınlarına ve büyük ölçekli travmatik olaylara ilişkin dinî başa çıkma stratejilerini konu alan çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte, bu çalışmaların büyük çoğunluğu doğrudan savaşa katılan ya da savaşın fiziksel etkilerine maruz kalan bireyler üzerine odaklanmaktadır. Oysa savaşın medya aracılığıyla dolaylı olarak deneyimlenmesinin bireyler üzerindeki psikososyal etkileri konusunda yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. Türkiye bağlamında, savaşın bu dolaylı etkileri ile dinî başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkiyi ele alan bir çalışmanın bulunmaması, bu araştırmanın hem bilimsel literatüre katkı potansiyelini hem de toplumsal önemini artırmaktadır.

Tarihteki büyük olaylar gibi savaşın etkileri de sadece zaman ve coğrafya ile sınırlı kalmaz, bu etkiler yankılar oluşturur ve bu yankıların sesi, duyulduğu coğrafyadan çok daha geniş alanlara yayılır. Sosyal medyanın ortaya çıkmasıyla birlikte bu etkiler daha hızlı ve daha geniş kitlelere ulaşabilmektedir.[7] Savaşların sonuçları, sadece ölüm ve yıkım sahneleriyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda psikolojik açıdan da farklı şekillerde kendini göstermektedir.[8] Bununla birlikte, modern dönemde sosyal medya uygulamalarının ve internetin yaygınlaşmasıyla, savaşın olumsuz etkilerinin daha geniş kitlelere hızla yayılması mümkün hale gelmiştir. Bu durum, birçok insanda çaresizlik hissi ve sürekli bir tehdit altında olma duygusuna yol açmaktadır. Psikolojik ve davranışsal bozuklukların artışı bu durumun en önemli sonuçları arasında yer almaktadır. İnsanların bu sorunlarla başa çıkabilmesi için destek ve yardım sağlama kapasitesinin yetersiz kalması ise sorunu daha da derinleştirmektedir.[9] Savaş haberleri, gazetelerden televizyonlara, sosyal medyadan internet sitelerine kadar çeşitli mecralarda karşımıza çıkan ve bireyleri derinden etkileyen bir bilgi akışıdır. Bu haberler, sadece savaşın yaşandığı bölgelerdeki insanları değil, tüm dünyada haberlere maruz kalanları etkileyebilmektedir. Literatür, savaşın, tanıkları üzerinde derin izler bıraktığını ve özellikle çocuklarda kaygı, korku, tırnak yeme, gece korkuları, utangaçlık, içe kapanma, dikkat dağınıklığı ve konuşma bozuklukları gibi problemlere sebep olduğunu göstermektedir.[10] Benzer şekilde yapılan çalışmalar savaş haberlerinin de bireyler ve toplumlar üzerinde çeşitli psikolojik ve sosyal etkilere neden olabileceğini göstermektedir. Savaş haberlerine sürekli maruz kalma, bireylerin kaygı, korku,

7 Ali Fikret Aydın, "Sosyal Medyada Propaganda ve Algı Yönetimi: İsrail-Filistin Savaşı Örneği", sy Özel Sayı 2 Gazze (2024): 65-99.

8 العجلة، محمد سامي رباح, "المسؤولية الاجتماعية و علاقتها بالصراع النفسي و توكيد الذات لدى أرامل شهداء حرب الفرقان في محافظة غزة" (رسالة ماجستير, فلسطين (قطاع غزة), الجامعة الإسلامية, 2012).

9 بدر أحمد عميد, "The Social and Psychological Impacts of the Israeli War on Gaza (October 7) on Students of Al-Quds Open University and Its Reflection on Their Motivation Towards Learning" 19, sy 6 (2024): 161-98, https://doi.org/10.21608/fjssj.2024.331405.1265.

10 Kasım Muharib, "2 الآثار النفسية للحرب الإسرائيلية على غزة". مجلة المال والتجارة, sy 66 (2024): 4-23.

üzüntü ve öfke gibi yoğun duygular yaşamasına yol açabilmekte, dünyayı tehlikeli ve güvensiz bir yer olarak algılamalarına ve umutsuzluk hissine kapılmalarına neden olabilmektedir.[11] Özellikle şiddet içerikli görüntüler ve travmatik olayların anlatımı, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) semptomlarını tetikleyebilir veya var olan semptomları şiddetlendirebilir.[12] Nitekim alan yazında savaşla doğrudan bir temasları olmasa da, savaş haberlerini çeşitli medya ve yayın organları aracılığıyla sürekli olarak takip eden bireylerin de belirli düzeylerde psikolojik etkilenme ve travmatik belirtiler yaşadıkları ifade edilmektedir.[13] Çünkü daha önce yapılmış ampirik çalışmaların bulgularında, travmaya sebep olan olaylara ikincil derecede maruz kalmış bireylerde de travmanın olumsuz etkilerine rastlanmıştır.[14] Travmaya sebep olan olaylara bağlı olarak meydana gelen stresin uzun bir sürece yayılması halinde Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB)[15] diye isimlendirilen psikolojik bir bozukluk görülebilmektedir. TSSB semptomları, kişinin bireysel yaşamı ve sosyal çevresiyle etkileşimi bağlamında olumsuz psikososyal sorunlara yol açabilmektedir.[16]

Savaşın medyadaki temsili, halkın savaşa karşı tutum ve duygularını şekillendirme gücüne sahiptir. Araştırmalar hem görsel hem de yazılı savaş temsillerinin, toplumun savaşa bakış açısını etkileyebileceğini ortaya koymuştur.[17] Medyanın, savaşın getirdiği acıları ve çatışmaların çözümüne yönelik olası yolları etkili bir şekilde iletilmesi, toplumsal bilinç ve anlayışın gelişiminde kritik bir öneme sahiptir.[18]

---

11 Abboud Mohammed Ahmed, "The Effects of University Youth's Exposure to the Events of the Israeli War on Gaza 'October 2023' with Short Video Clips through Social Media Sites and its Relationship to their Level of Psychological Security and Future Anxiety" Temmuz, sy 43 (2024): 1167-1329.

12 American Psychiatric Association (APA), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, 5. bs (Arlington,: American Psychiatric Publishing, 2013).

13 Betty vd. Pfeferbaum, "Children's Reactions to Media Coverage of War" 22, sy 8 (2020), https://doi.org/10.1007/s11920-020-01165-0.

14 Ayla Kahil ve Nejla Refia Palabıyıkoğlu, "İkincil Travmatik Stres", *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar - Current Approaches in Psychiatry* 10, sy 1 (31 Mart 2018): 59-70, https://doi.org/10.18863/pgy.336495.

15 American Psychiatric Association (APA), *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*.

16 Steven vd. Taylor, "The structure of posttraumatic stress symptoms" 107, sy 1 (1998): 154-60, https://doi.org/10.1037//0021-843x.107.1.154.

17 Metin Ersoy, "Implementing Peace Journalism in the Media" 29 (2017): 458-66; Fahmy Shahira ve Neumann Rico, "Shooting War Or Peace Photographs: An Examination of Newswires' Coverage of the Conflict in Gaza (2008-2009)" 56 (2012): 17-18; İbrahim A. vd. Kira, "The Physical and Mental Health Effects of Iraq War Media Exposure on Iraqi Refugees" 3, sy 2 (t.y.): 193-2015, https://doi.org/10.1080/15564900802487592.

18 Seow Ting Lee ve Crispin C. Maslog, "War Or Peace Journalism? Asian Newspaper Coverage of Conflicts" 55, sy 2 (2005): 311-29.

Bu bağlamda, savaşın medyadaki temsili yalnızca toplumsal algıyı değil, aynı zamanda bireylerin yaşanan yıkım ve kayıpları anlamlandırma biçimlerini de etkilemektedir; tam da bu noktada, dinî inançların ölüm, acı ve kayıplara dair sunduğu anlam dünyası, bireylerin psikolojik dayanıklılığı açısından önemli bir işlev üstlenmektedir. Din, ölümü yalnızca bir son değil, inananlar için kutsal bir davanın parçası ve ruhsal bir anlam taşıyan onurlu bir geçiş olarak sunarak, bireylerin kayıplarla başa çıkma sürecini anlamlı hale getirir.[19] Gazze'de yaşanan kayıplar, bireysel düzeyde anlaşılması güç ve adaletsiz görünebilir; ancak din, bu ölümleri şehadet çerçevesinde anlamlandırarak, onları kabul edilebilir ve hatta yüce bir amaç uğruna arzu edilen bir konuma taşır. Şehitliğe atfedilen yüksek değer ve bu uğurda verilen ödüller, hem mağdurlar hem de yakınları için teselli edici bir anlam dünyası sunar.[20] Savaş, ölüm ve yıkımın ötesinde, mağdurlarda kalıcı psikolojik travmalara yol açar; bunların en yaygını savaş travmasıdır.[21]

Savaş travması, savaşın medya aracılığıyla dolaylı olarak deneyimlenmesi sonucunda da ortaya çıkabilen bir ruhsal bozukluk türüdür.[22] Post-Travmatik Stres Bozukluğu/Travma Sonrası Stres Bozukluğu (PTSB/TSSB), anksiyete bozuklukları ve depresyon gibi semptomlarla karakterize edilir. Din, travmayı anlamlandırmaya, umut ve teselli bulmaya, zor duygularla başa çıkmaya ve sosyal destek ağlarına erişim sağlamaya yardımcı olabilir.[23] Ayrıca dua ve ibadet, bireylere Yaratıcı ile bağlantı kurma ve zorluklar karşısında teselli bulma imkânı sunabilir.[24] Din ve psikolojik dayanıklılık arasındaki pozitif korelasyon, alanyazında çeşitli

19 White Cherly, "Strengthening Stories of Survival and Resistance", . . *In partnership with Dulwich Centre Foundation International*, 2014, https://dulwichcentre.com.au/wp-content/uploads/2019/04/Responding-to-Trauma-that-is-not-past.pdf.

20 زينب نوفل, "الصلابة النفسية لدي امهات شهداء انتفاضة الاقصي وعلاقتها ببعض المتغيرات" (رسالة ماجستر, غزة, الجامعة الاسلامية, 2008).

21 رباح, "المسؤولية الاجتماعية و علاقتها بالصراع النفسي و توكيد الذات لدى أرامل شهداء حرب الفرقان في محافظة غزة"

22 Vedat Şar, "Post-Traumatic Stress in Terror and War", *The Medical Journal of Okmeydani Training and Research Hospital*, 2017, https://doi.org/10.5222/otd.2017.114.

23 "Post Travmatik Stres Bozukluğu" (Ulusal PTSD Merkezi, 17 Temmuz 2024), https://www.ptsd.va.gov/.

24 Muhammed Kızılgeçit, Murat Çinici, ve Esra Tuysuz, "Religiosity Prediction by Gender with Artificial Intelligence in 2020-2025 in Turkey", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 56, sy 2 (2021): 283-307, https://doi.org/10.29288/ilted.993560.

araştırmalarla desteklenmiştir.[25] Bu bağlamda, dinî başa çıkma stratejileri, savaşı doğrudan yaşamamış ancak medyadan takip ederek psikolojik olarak etkilenen bireyler için de anlamlandırma, teselli bulma ve ruhsal dengeyi koruma açısından önemli bir destek kaynağı olabilir.

Araştırmanın ana ve alt problemleri şu şekildedir:

"Gazze'deki savaşı medya aracılığıyla takip eden bireylerin, bu haberlere maruz kalmaları sonucunda yaşadıkları duygusal, psikolojik ve sosyal etkiler ile bu sürecin empati kurma düzeyleri ve gündelik yaşamlarına yansımaları nelerdir?"

- "Savaş haberlerinin, bireylerde yarattığı etkiler, zaman içinde nasıl bir değişim göstermekte ve bu süreçte bireyler duygusal olarak nasıl başa çıkmaktadır?"
- "Dinî inançlar, savaş medya aracılığıyla takip eden bireylerin tutum ve davranışlarını nasıl yönlendirmektedir?"
- "Bireylerin savaş haberlerinden etkilenme düzeyleri zamanla nasıl değişmektedir ve buna karşı ne tür başa çıkma mekanizmaları geliştirmektedirler?"

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma modellerinden yorumlayıcı olgu bilim (fenomenoloji) modeli tercih edilmiştir. Fenomenolojik araştırmada "sevgi", "keder", "kaygı", "korku" ve "öfke" evrensel fenomenlerdir. Fenomenolojinin temel amacı, evrensel olarak kabul edilen bu deneyimlerin bireyler tarafından nasıl yaşandığını ve anlamlandırıldığını ortaya koymaktır.[26] Çalışmada bu desenin tercih edilmesindeki amaç, savaşı medya kanalları üzerinden takip eden farklı bireylerin onu nasıl yorumladıkları ve ondan nasıl etkilendiklerini anlamaktır. Örneklem seçiminde katılımcıların savaşı medya üzerinden sürekli olarak takip eden 18 yaş ve üstü bireyler

25 Kenneth I. vd. Pargamenth, "Methods of Religious Coping with the Gulf War: Cross-Sectional and Longitudinal Analyses" 33, sy 4 (1994): 347-61, https://doi.org/10.2307/1386494.; S. Fadilpašić, D. Maleč, ve A. Džubur-Kulenović, "Relationship of Religiousness and Religious Coping with Quality of Life among War Trauma Survivors" 29, sy 3 (2017): 291-301, https://doi.org/10.24869/psyd.2017.291; Amy Lee vd Ai, "The Effect of Religious-Spiritual Coping on Positive Attitudes of Adult Muslim Refugees From Kosovo and Bosnia" 1, sy 13 (2003): 35-37; Erhan Cengiz ve Zeynep Sağır, "Dini Tutum, Psikolojik Dayanıklılık ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Ergen Bireyler Üzerine Nicel Bir Araştırma", sy 60 (2023): 36-49, https://doi.org/10.5152/ilted.2023.23380.

26 Hasan Tutar, "Nitel Araştırma Deseni Belirleme Ölçütleri ve Gerekçelendirilmesi.", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 25, sy 1 (Haziran 2023): 334-55, https://doi.org/10.21180/iibfdkastamonu.1190123.

olmasına dikkat edilmiştir. Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen ve Tablo 1'de yer alan demografik değişkenler doğrultusunda analiz edilen 37 kişiden oluşmaktadır. Araştırma için Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul'undan etik onay alınmıştır (Tarih: 09.07.2024; No: 196). Araştırmada gönüllü katılım esas alınmış ve aydınlatılmış onam formu kullanılmıştır. Araştırmada verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi ve ekonomik durum gibi beş temel sosyo-demografik değişkeni içeren sorular ve toplam 10 adet açık uçlu, yarı yapılandırılmış sorudan oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunun hazırlanma sürecinde öncelikle alan yazını incelenmiş, savaş, travma ve dinî başa çıkma stratejilerine ilişkin daha önce yapılmış çalışmalardaki görüşme soruları ve tema örnekleri taranmıştır. Bu taramadan elde edilen bilgiler ışığında ilk taslak oluşturulmuş ve din psikolojisi, sosyoloji ve travma psikolojisi alanlarında uzman üç akademisyenin görüşü alınarak soruların kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda bazı sorular sadeleştirilmiş, bazıları ise kapsam genişliğini sağlamak amacıyla yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca pilot bir uygulama ile iki katılımcıyla ön görüşme gerçekleştirilmiş ve soruların anlaşılırlığı test edilmiştir. Elde edilen geri bildirimler doğrultusunda form son hâlini almıştır.

Veri Toplama Süreci ve Analizi

Araştırmanın saha verileri, 1 Kasım 2023 ile 15 Aralık 2023 tarihleri arasında yürütülmüştür. Görüşmeler, katılımcıların taleplerine ve coğrafi koşullara göre hem çevrimiçi (Zoom ve Google Meet üzerinden) hem de yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir. Her görüşme ortalama 35 ila 55 dakika sürmüş, görüşmeler sırasında katılımcıların sesli kayıt alınmasına izinleri alınmış ve sonrasında bu kayıtlar yazılı metne dönüştürülmüştür. Araştırmaya başlamadan önce etik kurul onayı alınmış ayrıca katılımcılara aydınlatılmış onam formu sunulmuş ve gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılmaları sağlanmıştır. Katılımcılar, diledikleri zaman görüşmeden çekilme hakkına sahip oldukları konusunda bilgilendirilmiştir. Kişisel bilgiler gizli tutulmuş, kimliklerin ifşa edilmemesi adına her katılımcıya K1, K2, K3… şeklinde kod adları verilmiştir. Görüşme kayıtlarının analize uygun hâle getirilmesi ve dilsel bütünlük açısından sadeleştirilmesi süreci, bir nitel veri düzenleme uzmanı tarafından redakte edilmiştir.Veri analizinde Braun ve Clarke (2006) tarafından geliştirilen tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz yöntemi, çalışmanın keşifsel yapısına ve yorumlayıcı fenomenolojik desene

uygunluğu nedeniyle tercih edilmiştir. Bu yöntem, bireylerin yaşadıkları duygusal, manevi ve sosyal deneyimlerin örüntülerini belirlemeye imkân tanımaktadır. Bu yöntem; veriye aşinalık, ilk kodların çıkarılması, temaların belirlenmesi, temaların gözden geçirilmesi, temaların tanımlanması ve raporlaştırma olmak üzere altı aşamadan oluşmaktadır. Araştırmacı bu doğrultuda önce görüşme metinlerini birkaç kez okuyarak veriye aşina olmuş, ardından katılımcı ifadelerinden yola çıkarak anlamlı kodlar üretmiş ve bu kodları birleştirerek alt temaları ve ana temaları yapılandırılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo 1.
Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler		Sayı	Yüzde (%)
Yaş	20-30 yaş arası	15	%40,5
	31-40 yaş arası	9	%24,3
	41-50 yaş arası	13	%35,1
Cinsiyet	Kadın	19	%51,4
	Erkek	18	%48,6
Medeni Durum	Evli	24	%64,9
	Bekâr	13	%35,1
Eğitim Düzeyi	Lise	3	%8,1
	Üniversite	22	%59,5
	Lisansüstü	12	%32,4
Ekonomik Durum	Orta	32	%86,5
	Yüksek	2	%5,4
	Düşük	3	%8,1

Tablo-1 incelendiğinde araştırmaya toplam 37 kişi katıldığı görülmektedir. Katılımcıların yaş dağılımına bakıldığında, %40,5'inin 20-30 yaş aralığında, %24,3'ünün 31-40 yaş aralığında ve %35,1'inin 41-50 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların büyük bir kısmının genç ve orta yaş grubunda yoğunlaştığını göstermektedir. Cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %51,4'ü kadın, %48,6'sı ise erkektir. Bu dağılım, çalışmanın cinsiyet açısından dengeli bir örneklem grubuna sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise %64,9'unun evli, %35,1'inin ise bekâr olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların %8,1'i lise mezunu, %59,5'i üniversite mezunu ve %32,4'ü lisansüstü eğitim almış bireylerden oluşmaktadır. Bu veriler, katılımcıların büyük bir kısmının yükseköğretim düzeyinde eğitim aldığını ortaya koymaktadır. Ekonomik durumlarına ilişkin veriler incelendiğinde ise katılımcıların %86,5'inin kendini orta gelir grubunda tanımladığı, %8,1'inin düşük gelirli ve yalnızca %5,4'ünün yüksek gelirli olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, araştırmaya katılan bireylerin çoğunluğunun ekonomik açıdan orta düzeyde bir yaşam sürdüğünü göstermektedir.

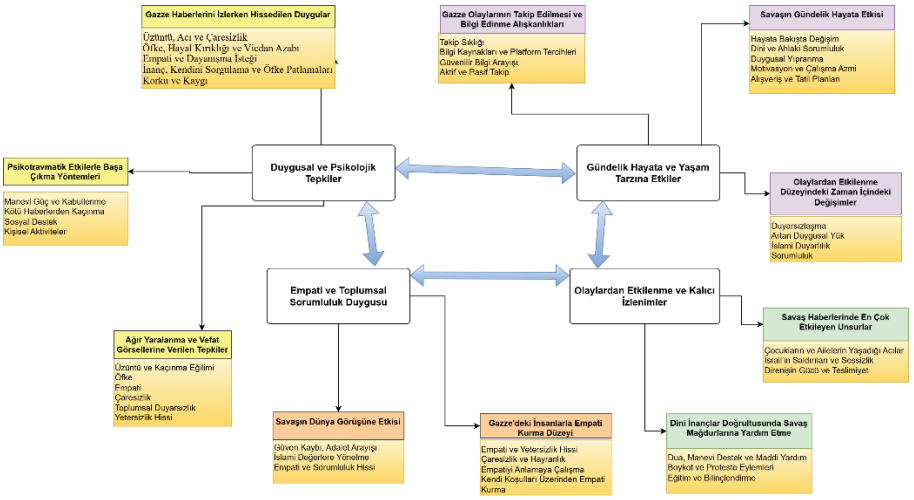
Yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular toplamda 10 tane ve şunlardır:

- Gazze'deki olaylar hakkında haberleri ne sıklıkla takip ediyorsunuz? Hangi platformları kullanıyorsunuz?
- Haberleri izlerken ne hissediyorsunuz? Anlatınız.
- Ağır yaralanmış veya vefat etmiş kişileri gördüğünüzde nasıl tepki veriyorsunuz? Anlatınız.
- Gazze'deki insanlara empati kurabiliyor musunuz? Anlatınız.
- Bu savaşın gündelik hayatınıza etkisi nedir? Anlatınız.
- Savaş, olaylara ve dünyaya bakış açınızda bir değişiklik yarattı mı? Anlatınız.
- Olaylardan etkilenme düzeyiniz zaman içinde nasıl değişti? Anlatınız.
- Sizi savaş haberlerinde en çok etkileyen şey nedir? Anlatınız.
- Travmatik etkiler ile nasıl başa çıkıyorsunuz? Anlatınız.
- Savaş mağdurlarına yardım etme konusunda dinî inançlarınız doğrultusunda ne tür davranışlar sergilersiniz? Anlatınız.

Bulgular

Çalışmada, görüşme sorularına verilen cevaplardan verilere ulaşılmış, elde edilen verileri analiz etmek amacıyla tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz ayrıntılı olarak incelemeye olanak tanımaktadır. Tematik analizde, tümevarımsal ve tümdengelimsel kodlama söz konusu olup belirli temalara ulaşılmaya çalışılır.[27] Araştırmada öncelikle ham verilere aşina olunmuştur. Sonrasında kodlar oluşturulmuş ve temalar aranmıştır. Analiz sonucunda "Duygusal ve Psikolojik Tepkiler temasına ait üç; Gündelik Hayat ve Yaşam Tarzına Etkiler temasına ait üç;, Empati ve Toplumsal Sorumluluk Duygusuna ait iki; Olaylardan Etkilenme ve Kalıcı İzlenimler temasına ait iki koda ve alt kodlara ulaşılmıştır. Daha sonra temalar gözden geçirilip tanımlama ve isimlendirme çalışması yapılarak (bkz. şekil 1) rapor hazırlanmıştır.

27 Virginia Braun ve Victoria Clarke, "Using Analysis Thematic in Psychology" 2, sy 7 (2019): 455-557.

Şekil 1. Araştırmaya Ait Temalar

1- Gazze'deki olaylar hakkında haberleri ne sıklıkla takip ediyorsunuz? Hangi platformları kullanıyorsunuz?

Verilen yanıtlara göre, Gazze'deki olaylarla ilgili haberleri takip etme sıklığı ve kullanılan platformlar üzerine belirlenen temalar şunlardır:

Takip Sıklığı (Günlük Takip Eğilimi): Katılımcıların geneli, Gazze'deki olayları düzenli bir şekilde veya günlük olarak takip ettiğini belirtmektedir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar, duyarsızlaşma veya uzak durma ihtiyacından dolayı olayları daha az takip etmeye çalışmaktadır. Örneğin; K2 "Günlük takip ediyorum. İnternet aracılığıyla..." şeklinde ifade etmiştir.

Bilgi Kaynakları ve Platform Tercihleri: Katılımcılar, Gazze'deki olayları farklı dijital platformlar üzerinden takip etmektedir. Instagram, Twitter (X), WhatsApp ve Youtube gibi sosyal medya kanalları öne çıkmakta; televizyon ve internet haber siteleri ise bazı katılımcılar için ikinci bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Sosyal medya, haberlerin daha sansürsüz ve hızlı ulaşılabilmesi nedeniyle öncelikli tercih olarak görülmektedir. Özellikle Youtube, bazı kullanıcılar için esnek izleme imkânı sunduğundan tercih edilmektedir. Örneğin; K29 "Günlük TV, İnternet haber, YouTube" şeklinde ifade etmiştir.

Güvenilir Bilgi Arayışı: Katılımcıların geneli, sosyal medyadan gelen bilgileri daha güvenilir bulduklarını ve sansürsüz erişim sağladığını ifade etmektedir. Örneğin, televizyon haberlerinde sansürlü veya yüzeysel anlatımlar olduğu düşünülmekte, bu nedenle sosyal medya daha açık bir bilgi kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Örneğin; K16 "WhatsApp ve Instagram'da bu konuda paylaşım yapan güvendiğim kanalları gün içinde takip edip okuyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Aktif ve Pasif Takip: Katılımcıların bir kısmı Gazze olaylarını "sürekli" veya "çok sık" takip ederken, bazıları ise yalnızca sosyal medya akışında karşılarına çıktıkça bilgi edinmektedir. Takip yoğunluğu, kişisel durumlara ve zaman kısıtlamalarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Örneğin, öğretmenler ve deprem bölgesinde yaşayan katılımcılar gibi bazı kişiler yoğun iş ve yaşam koşulları nedeniyle yalnızca Instagram gibi hızlı erişim sunan platformlara göz atmaktadır. Aktif takipçiler her gün güncel gelişmeleri izlerken, pasif takipçiler daha az sıklıkla ve rastlantısal bir şekilde bilgi almaktadır. Örneğin; K3 "Rast geldikçe izliyorum. TV ve haber kanalları, Telegram" şeklinde ifade etmiştir.

Bu analiz, 37 katılımcının yanıtlarına göre Gazze'deki olayların sosyal medya ve dijital platformlar üzerinden takip edildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, olayları düzenli olarak takip eden bireyler ile rastlantısal olarak bilgi edinenler arasında belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir.

2- Haberleri izlerken neler hissediyorsunuz? Anlatır mısınız?

Verilen cevaplar doğrultusunda, Gazze'deki olaylara ilişkin haberleri izlerken katılımcıların hissettikleri duygular temel başlıklarda şu temalarda toplanmaktadır:

Üzüntü, Acı ve Çaresizlik: Katılımcıların büyük çoğunluğu, Filistin halkının yaşadığı olaylar karşısında yoğun bir üzüntü ve derin bir acı hissetmektedir. Bu durum katılımcıların Filistinlilerin yaşadığı zorlukları içlerinde hissetmelerine ve genel bir keder duygusuna kapılmalarına yol açmaktadır. Ek olarak, İsrail'in saldırıları karşısında bir şey yapamamanın getirdiği çaresizlik ve güçsüzlük hissi katılımcılar arasında yaygın olup, olaylara kendi çabalarıyla müdahale edememek veya uluslararası toplumun yetersiz tepkisi karşısında hayal kırıklığı yaşamalarına sebep olmaktadır. Örneğin; K24 "Bir şey yapamadığım için çok üzülüyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Öfke, Hayal Kırıklığı ve Vicdan Azabı: Katılımcılar, İslam dünyası ve uluslararası toplumun Gazze'deki olaylara duyarsız kalmasından büyük bir öfke ve hayal kırıklığı hissetmektedir. Yeni yanıtlarla birlikte, bu öfkenin sadece kuru bir kızgınlık olmadığını; aynı zamanda kişisel ve toplumsal sorumlulukları daha iyi yerine getirme çabasıyla dolu olduğunu belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Bazı katılımcılar, olaylara yeterince müdahale edememenin getirdiği utanç ve vicdan azabıyla yüzleşmektedirler. İnsanlığın ve Müslüman toplumların duyarsız kaldığını düşünen katılımcılar, bu acılara yeterince yanıt verememekten dolayı toplumsal

bir utanç duygusu da taşımaktadır. Örneğin; K7 "Derin bir üzüntü duyuyorum ama aynı zamanda İslam âleminin sessizliği ve bu terör saldırıları beni oldukça öfkelendiriyor. Çaresizlik duygusu bunlardan en ağır olanı" şeklinde ifade etmiştir.

Empati ve Dayanışma İsteği: Katılımcılar arasında Filistin halkıyla dayanışma içinde olma, dualarla destek verme ve imanlarına sahip çıkma isteği öne çıkmaktadır. Olayları "soykırım" veya "vahşet" olarak tanımlayan bazı katılımcılar, Gazze halkının direnme çabalarını, İslam'ın değerlerini temsil eden bir mücadele olarak görüp onlara olan desteklerini ifade etmektedir. Bu dayanışma hissi, olaylara karşı sabırlı ve bilinçli bir duruş sergileme isteğiyle güçlenmektedir. Örneğin; K19 "Gazzelilerin imanın kavi ve eyleme geçirdiğini anlıyorum, kendimi sorguluyorum ve onlara dua ve yardım ediyorum" şeklinde ifade etmiştir.

İnanç, Kendini Sorgulama ve Öfke Patlamaları: Katılımcılar, Gazze'deki olaylar karşısında yoğun bir üzüntü ve öfke hissederken, bu duygular onları içsel bir sorgulamaya yöneltmektedir. İslam dünyasının ve Müslüman ülkelerin birlik sağlayamaması, birçok katılımcının kendi dini ve toplumsal sorumluluklarını sorgulamasına neden olmaktadır. Müslümanların pasifliği ve İsrail'in pervasızca hareket edebilmesi, katılımcılarda yalnızca derin bir üzüntü değil; aynı zamanda kin ve öfke patlamalarına da yol açmaktadır. Bu öfke zaman zaman toplumlarına yönelik bir eleştiriye ve Müslüman ülkelerin sessizliğine karşı duyulan kızgınlığa dönüşmekte, katılımcıları dini değerlere daha sıkı sarılmaya ve bu konuda daha bilinçli olmaya teşvik etmektedir. Örneğin; K31 "Üzüntü duyuyorum Filistinli kardeşlerimize, İsrail'e karşı da içimde bir kin oluşuyor" şeklinde ifade etmiştir.

Korku ve Kaygı: Bazı katılımcılar, Gazze'de yaşananların benzerlerinin kendi ülkelerinde de yaşanabileceği kaygısını taşımakta ve insanlık değerlerine olan güvenlerinin zayıfladığını ifade etmektedir. Katılımcılar, Filistin halkının maruz kaldığı zulüm ile birlikte kendi toplumlarının da benzer bir kaderle yüzleşebileceğinden endişe duymaktadır. Bu durum, savunmasız kalma korkusuyla birleşmektedir. Örneğin; K23 "Üzüntü, acıma, merhamet, bir gün biz de yaşar mıyız korkusu gibi çeşitli hisler" şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcıların yanıtlarına göre Gazze'deki olaylar karşısında izleyicilerin yoğun üzüntü, öfke, çaresizlik ve empati gibi çok katmanlı duygular yaşadığını, olaylara duyulan tepkinin aynı zamanda kişisel ve toplumsal sorumlulukları yeniden gözden geçirme isteği uyandırdığını ortaya koymaktadır.

3- Ağır yaralanmış veya vefat etmiş kişileri gördüğünüzde nasıl tepki veriyorsunuz? Anlatır mısınız?

Verilen cevaplara dayanarak, ağır yaralanmış veya vefat etmiş kişileri gördüklerinde katılımcıların verdikleri tepkilere dair belirgin temalar şu şekilde özetlenebilir:

Üzüntü ve Kaçınma Eğilimi: Katılımcıların çoğu, yaralı veya hayatını kaybetmiş insanları gördüklerinde yoğun bir üzüntü ve keder duymaktadır. Bu acılara ortak olma ve empati kurma isteği hissetmektedir. Bu duygularla başa çıkmak için birçok katılımcı, dua ederek manevi bir destek aramakta ve dualarla şifa veya rahmet dileyerek teselli bulmaya çalışmaktadır. Ancak bazı katılımcılar bu tür sahnelerin yarattığı duygusal yükten korunmak amacıyla acı verici görüntülere maruz kalmamak için gözlerini kaçırma veya görüntülerden uzak durma eğilimindedir. Örneğin; K3 "Mümkün oldukça izlememeye ve görmemeye çalışıyorum. Çünkü insan üzülüyor" şeklinde ifade etmiştir.

Öfke, Empati ve Çaresizlik: Katılımcılar, Gazze'de yaşanan acılara sebep olan kişi veya gruplara karşı yoğun bir öfke duymaktadır. Bu duygu bazı katılımcılarda intikam veya mücadele etme isteği uyandırmaktadır. Bu öfke aynı zamanda kişilerin kendilerini daha bilinçli ve donanımlı hale getirme çabasına da dönüşmektedir. Öte yandan katılımcılar mazlumların acılarına empatiyle yaklaşarak kendilerini onların yerine koymakta ve sahip oldukları nimetlere şükretme gereği duymaktadır. Ancak olaylara doğrudan müdahale edememenin getirdiği çaresizlik ve yetersizlik duygusu yaygın olarak hissedilmektedir. Müslüman toplumların birlik sağlayamaması veya etkili bir tepki ortaya koyamaması da derin bir üzüntü ve kızgınlıkla karşılanmaktadır. Bu durum dini sorumlulukların daha ciddi şekilde gözden geçirilmesine neden olmaktadır. Örneğin; K2 "Hüzünleniyorum. Dualar ediyorum. Daha fazla bir şeyler yapamamanın üzüntüsünü yaşıyorum. Kendime onların yerine koyup sahip olduğum durum ve nimetler için de şükrediyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Toplumsal Duyarsızlık ve Kendi Tepkilerini Yetersiz Bulma: Katılımcılar bu tür olayların sadece gündemdeyken dikkat çekip sonra unutulmasını insanlık adına bir eksiklik olarak görmektedir. Toplum olarak bu tür trajedilere kısa süreli tepkiler verilip ardından günlük yaşama dönülmesi, içsel bir sıkıntıya, toplumsal duyarsızlık eleştirisine ve "daha fazla ne yapabilirim" düşüncesine yol açmaktadır. Örneğin; K35 "Genelde bakmıyorum. Acıya karşı duyarsızlaştırıldığını düşünüyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Bu analiz ağır yaralanmış veya vefat etmiş kişileri gören katılımcıların üzüntü, manevi destek arayışı, öfke ve toplumsal duyarsızlık karşısında eleştirel bir bakış sergilediklerini göstermektedir. Tepkiler hem kişisel hem de toplumsal sorumlulukları yeniden gözden geçirme gereği doğurmaktadır.

4- Gazze'deki insanlara empati kurabiliyor musunuz? Anlatır mısınız?

Verilen cevaplar doğrultusunda, Gazze'deki insanlara empati kurma düzeyine dair belirgin temalar şu şekilde özetlenebilir:

Empati ve Yetersizlik Hissi: Katılımcılar, Gazze'de yaşanan acılara karşı güçlü bir empati kurma isteği taşısa da olayların büyüklüğü karşısında duygularının yetersiz kaldığını hissetmektedir. Özellikle çocukların yaşadığı zorluklar, katılımcılar üzerinde etki bırakmakta ve birçok katılımcı bu acıları kendi aileleri ve çocukları üzerinden anlamaya çalışmaktadır. Bununla birlikte, bazı katılımcılar empati kapasitelerinin bu ağır koşulları anlamakta zorlandığını ifade ederek bu duygunun kendilerinde yetersizlik hissine yol açtığını belirtmektedir. Örneğin; K32 "Aynı şeyleri yaşamadan onları anlayabileceğimi sanmıyorum. Empati kurmaya çalışsam da yeterli gelmiyor" şeklinde ifade etmiştir.

Çaresizlik ve Hayranlık Duygusu: Katılımcılar arasında, Gazze halkının sabrı ve direnişi karşısında hayranlık duyanlar bulunmaktadır. Bu dayanıklılık ve sabır, bazı katılımcılarda Gazze halkına saygı uyandırırken aynı zamanda çaresizlik duygusunu pekiştirmektedir. Bu durum hem güçlü bir dayanışma hem de olaylara karşı hissedilen sınırlı müdahale gücü ile birleşmektedir. Örneğin; K36 "Kendi canım, evlatlarım, eşim gözümün önüne geliyor. Acılarını yüreğimde hissediyorum. Ve onların sabrına hayran kalıyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Empatiyi Anlamaya Çalışma ve Sınırlarını Kabul Etme: Katılımcılar, Gazze'deki acının boyutunun "tarifsiz" veya "çok ağır" olduğunu ifade ederek empati kurmanın tam anlamıyla mümkün olmadığını kabul etmektedir. Özellikle olayların yalnızca bir kısmına tanıklık edebilen kişilerin duygusal açıdan bu tür acılara sürekli maruz kalmaması, empatiyi sınırlayan bir etken olarak değerlendirilmektedir. Kendi sınırlarını fark ederek empati kurma çabasının eksik kalabileceğini ifade eden katılımcılar bu zorluğu açıkça dile getirmektedir. Örneğin; K30 "Ne kadar kurmaya çalışsak da kuramayız maalesef" şeklinde ifade etmiştir.

Kendi Koşulları ve Yaşantıları Üzerinden Empati Kurma: Bazı katılımcılar kendi yaşadıkları koşullar ve çevrelerindeki benzer tecrübeler üzerinden Gazze'deki insanları anlamaya çalışmaktadır. Sınıra yakın bölgelerde yaşayan veya çocukların bombalanma gibi acılara maruz kaldığını gören katılımcılar, bu tecrübeler yoluyla Gazze'deki insanların yaşantılarını daha yakın hissedebildiklerini belirtmektedir. Bazı katılımcılar, empatiyi diğerkâmlık olarak görmeyi ve Gazze halkıyla bir dayanışma hissetmeyi tercih etmektedir. Bu süreci yalnızca duygusal bir bağ kurmanın ötesinde bir bilinç olarak değerlendirmektedir. Örneğin; K9 "Özellikle kendi çocuklarım üzerinden çocukların durumuna empati kurabiliyorum. Bazen zor durumla karşılaştığımda Gazze'deki insanların her türlü zorluğa göğüs gerdiği aklıma geliyor" şeklinde ifade etmiştir.

Bu temalar katılımcıların Gazze'deki insanlara karşı empati kurmak istediklerini; ancak olayların büyüklüğü ve acının boyutu nedeniyle empatiyi tam olarak ifade etmekte zorlandıklarını göstermektedir. Aynı zamanda Gazze halkına duyulan hayranlık ve kişisel deneyimlerin empati sürecine katkısı da dikkat çekmektedir.

5- Bu savaşın gündelik hayatınıza etkisi nedir? Anlatır mısınız?

Verilen yanıtlara göre, Gazze'deki olayların katılımcıların gündelik hayatına olan etkileri aşağıdaki ana temalar çerçevesinde özetlenebilir:

Hayata Bakışta Değişim ve Eylem Duyarlılığı: Gazze'de yaşanan olaylar, katılımcıların kendi sorunlarını daha küçük görmesine ve hayatlarına yeni bir perspektifle yaklaşmalarına yol açmaktadır. Birçok katılımcı yaşanan acıların etkisiyle kişisel zorluklara karşı daha sabırlı ve mütevazı bir tutum benimsemektedir. Bunun yanı sıra Gazze'ye destek amacıyla çeşitli markaları boykot etmekte ve çevrelerini de bu tür eylemlerle duyarlılığa teşvik etmektedirler. Boykot, dayanışma ve toplumsal farkındalığı artırmak amacıyla gerçekleştirilen önemli bir eylem olarak öne çıkmaktadır. Örneğin; K17 "Yaşadığım sorunlara artık sorun gözüyle bakamıyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Dini ve Ahlaki Sorumluluk ile Eylemsizlikten Doğan Rahatsızlık: Gazze'deki olaylar, katılımcıların dini sorumluluklarını daha bilinçli bir şekilde yerine getirmelerine ve İslam'a olan bağlılıklarını güçlendirmelerine neden olmaktadır. İbadetlere yönelme, ahlaki değerlerin önemini yeniden kavrama ve çocuklarını bu doğrultuda bilinçlendirme çabaları, birçok katılımcının yaşamında belirgin hale gelmiştir. Ancak olaylara doğrudan müdahale edememenin yarattığı huzursuzluk da yaygın bir duygu olarak görülmektedir. Çaresizlik ve yetersizlik hisleriyle birleşen bu içsel huzursuzluk, gündelik hayattan alınan keyfi azaltmakta ve eylemsizliğin getirdiği bir vicdan azabına yol açmaktadır. Örneğin; K16 "Vicdan azabı... Aldığım, yediğim, içtiğim şeylerden sonra gelen bir vicdan azabı oluyor. Gün içinde onlar için daha çok dua edip çocuklarımı daha şuurlu bu davaya hizmet edecek şekilde yetiştirme gayretim oluyor" şeklinde ifade etmiştir.

Duygusal Yıpranma ve Vicdan Azabı: Gazze'deki olaylar, katılımcılarda vicdan azabı ve duygusal yıpranma yaratmaktadır. Özellikle ağır trajedilere tanıklık eden katılımcılar, olaylar karşısında güçsüzlük ve suçluluk duyguları ile mücadele etmekte ve günlük yaşamlarında bu yükle başa çıkmaya çalışmaktadır. Vicdan azabı, çoğu zaman olaylara karşı bir şey yapamamanın getirdiği yoğun bir duygusal baskı olarak ifade edilmektedir. Örneğin; K25 "Çaresizlik, eziklik, suçluluk" şeklinde ifade etmiştir.

Motivasyon ve Çalışma Azmi: Bazı katılımcılar, yaşanan olayların etkisiyle daha çok çalışmaları ve sorumluluklarına daha fazla titizlikle yaklaşmaları gerektiğini hissetmektedir. Zulme karşı güçlü durma ve dayanışma içinde olma isteği, katılımcılara motivasyon sağlamaktadır. Örneğin; K29 "İşlerimi ve diğer sorumluluklarımı daha titizlikle yerine getirmeye çalışıyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Alışveriş ve Tatil Planlarında Değişiklikler: Katılımcılar, boykot etmek istedikleri markaları dikkatle seçerek alışveriş yapmaya özen göstermektedir. Örneğin; K21 "Boykot ediyor, markalarını satın almamaya çalışıyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Bu temalar Gazze'deki olayların katılımcıların gündelik yaşamlarına empati, duyarlılık ve sorumluluk artışı gibi etkiler bıraktığını, boykot, vicdan azabı, manevi sorumluluk ve çalışma azmi gibi çeşitli yönlerden bir yaklaşım sergilendiğini ortaya koymaktadır.

6- Savaş, olaylara ve dünyaya bakış açınızda bir değişiklik yarattı mı? Anlatır mısınız?

Verilen yanıtlara göre, Gazze'deki savaşın olaylara ve dünyaya bakış açısında yarattığı değişiklikler ana başlıklar altında şu şekilde özetlenebilir:

Güven Kaybı, Adalet Arayışı ve Geçicilik Farkındalığı: Gazze'deki olaylar, katılımcıların dünya ve insan hakları kurumlarına olan güvenlerini zedelemiştir. Özellikle Batı dünyasına karşı duyulan güvensizliği artırmıştır. Bu süreçte birçok katılımcı, adaletin sağlanmadığını ve insan hakları söylemlerinin boş olduğunu düşünerek uluslararası topluma duyduğu inancı kaybetmiştir. Bu farkındalık dünya hayatının geçici olduğu bilincini pekiştirmiş ve dünyevi değerlere olan bağlılıklarını zayıflatmalarına yol açmıştır. Katılımcılar, ölüm sonrası yaşama daha fazla odaklanarak manevi değerlere yönelme eğilimindedir. Yaşanan acılar, insanlık kavramına ve insanlara duyulan güvenin azalmasına sebep olmuştur. Katılımcılar adaletsizlik ve ikiyüzlülük karşısında insanlığın gerçek yüzüyle yüzleşme hissine kapılmışlardır. Örneğin; K26 "Ahiret hayatının değerini daha güçlü bir şekilde idrak etmeme vesile oldu. Dünyadaki modern değerlere olan inancım ve güvenim azaldı. İslâm'ın insanlığa dair sunduğu değerlere ve bu değerleri hakkıyla temsil eden Gazze halkına inancım ve güvenim arttı" şeklinde ifade etmiştir.

İslami Değerlere Yönelme ve Bakış Açısını Sorgulama: Gazze halkının direnişi ve sabrı, katılımcıları İslami değerlere daha fazla yönelmeye teşvik etmiştir. Dünya hayatının geçici olduğunu hatırlatan bu olaylar, ahiret hayatına hazırlanmanın önemini

artırmış, manevi değerlere daha fazla anlam yüklemelerine yol açmıştır. Savaşın yıkıcı etkisi, katılımcıların kendi değerlerini ve dünya görüşlerini sorgulamalarına sebep olmuştur. Örneğin; K32 "Evet. Yaşadığımız hayatın gelip geçici olduğu ve her an kendimizi bir cehennemin içinde bulabileceğimizi fark ettim. Bugün yaşadığımız hayat sadece birkaç dakika içinde sona erebilir. O yüzden bu dünyaya bel bağlamak yerine ölüm sonrası için çalışmak en iyisi" şeklinde ifade etmiştir.

Empati ve Sorumluluk Hissi: Olayların etkisiyle, katılımcılar hayatlarındaki sorumluluklarını daha ciddiye alma ve daha duyarlı, sorumlu bireyler olma eğilimine girmiştir. Gazze halkı ile empati kurarak onların yaşadığı zorlukları anlamaya çalışmak, vicdani bir sorumluluğa dönüşmüştür. Bu çerçevede boykot gibi eylemlerle dayanışma kurma ve manevi destek sağlama çabaları öne çıkmaktadır. Örneğin; K7 "Tabiki de yarattı. Mesela kendimi daha yalnız, daha güvensiz hissediyorum. Üzerimize düşen sorumluluğu yerine getirememenin ağırlığı altında eziliyor gibi hissediyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Bu temalar Gazze'deki savaşın katılımcılarda güven kaybı, manevi değerlere yönelim, dünya hayatının geçiciliğine dair farkındalık gibi etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bu durum insan hakları, adalet ve sorumluluk kavramlarını sorgulamalarına yol açarken manevi açıdan da kendilerini gözden geçirmelerine neden olmuştur.

7- Olaylardan etkilenme düzeyiniz zaman içinde nasıl değişti? Anlatır mısınız?

Bu yanıtlara göre, katılımcıların Gazze'deki olaylardan etkilenme düzeyinde zaman içinde yaşadıkları değişimler ana başlıklar altında şu şekilde özetlenebilir:

Duyarsızlaşma ve Umudun Zayıflaması Süreci: Birçok katılımcı, Gazze'deki olayların ilk günlerinde yoğun duygusal etkiler yaşasa da zamanla olaylara karşı duyarlılıklarının azaldığını ifade etmektedir. Olayları daha sık takip ettikçe tepkilerinin hafiflediğini ve acıya alışma eğilimlerinin güçlendiğini dile getirmektedirler. Bu durum olayların tekrarı karşısında duyarsız hale geldiklerini kabul eden bazı katılımcılar için duygusal yoğunluğun azalması, ilk tepkilerin yerini daha sakin bir yaklaşımın almasına yol açmaktadır. Bu süreçte umut ve dayanışma duygularının da zayıfladığı, büyük güçlerin ve toplumların tepkisizliği nedeniyle umutsuzluğun arttığı ifade edilmektedir. Örneğin; K7 "Maalesef ki gün geçtikçe olaylara alışır olduk. İlk zamanlardaki etkisini yitir gibi oldu. Her gün Filistinli kardeşlerimiz için Kur'an-ı Kerim okuyup her namazda onlar için dua ederdim ama şu an bu davranışlarımın sıklığı oldukça azaldı" şeklinde ifade etmiştir.

Artan Duygusal Yük ve Sürekli Ruhsal Sıkıntı: Bazı katılımcılar için Gazze'de

yaşanan acıların etkisi zamanla azalmanın aksine her yeni olayla birlikte artan bir duygusal yük oluşmaktadır. Bu artan baskı, öfke ve hayal kırıklığının daha da yoğunlaşması ile birleşmekte, güç sahiplerinin duyarsızlığı ve insan haklarının ihlali gibi durumlar, bu duygusal yükü daha da ağırlaştırmaktadır. Gazze'deki olaylar bazı katılımcılar için kalıcı bir üzüntü ve içsel sıkıntı yaratmakta, bu hisler her gün içsel bir "yük" olarak kendini göstermektedir. Örneğin; K26 "Etkilenme düzeyimde bir azalma olmadığını hatta birikimsel bir etkisinin olduğunu söyleyebilirim" şeklinde ifade etmiştir.

İslami Duyarlılık ve Sorumluluk: Bazı katılımcılar, olayların kendilerinde dini bir uyanışa ve sorumluluk bilincine yol açtığını ifade etmektedir. İslami değerlere yönelme ve manevi bir arayış içerisinde olduklarını belirten katılımcılar, bu olayların İslam dünyasının mevcut durumuna daha bilinçli bakmalarını sağladığını düşünmektedir. Örneğin; K22 "Müslümanlığımızın yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanaatine vardım. İslâm coğrafyası diye bildiğimiz toprakların aslında küresel siyonizmin işgali altında olduğunu gördük" şeklinde ifade etmiştir.

Bu temalar Gazze'deki olayların başlangıçta birçok katılımcıda güçlü bir etki bıraktığını; ancak bazıları için zamanla bu etkinin azaldığını; bazıları için ise artan bir öfke, içsel sıkıntı ve dini duyarlılıkla devam ettiğini göstermektedir.

8- Sizi savaş haberlerinde en çok etkileyen şey nedir? Anlatır mısınız?

Verilen yanıtlara göre savaş haberlerinde katılımcıları en çok etkileyen unsurlar ana başlıklar altında şu şekilde özetlenebilir:

Çocuklar ve Ailelerin Yaşadığı Acılar: Katılımcıların büyük çoğunluğu, savaşın çocuklar üzerindeki yıkıcı etkisinden büyük oranda etkilenmektedir. Çocukların hayatını kaybetmesi, yaşadıkları zulüm ve masumiyetlerinin yok olması, katılımcılarda kalıcı izler bırakmaktadır. Özellikle çocukların ölümlerine dair görüntüler ve annelerinin yanında can vermeleri, katılımcılara unutulmaz bir acı olarak yansımaktadır. Aynı şekilde savaşta annelerini, babalarını veya çocuklarını kaybeden kadınların ve ailelerin yaşadığı acı, sabır ve teslimiyet duyguları da güçlü bir izlenim bırakmaktadır. Örneğin; K36 "Anne ya da babasını kaybeden çocuklar" ifadesiyle bu duyguyu özetlemiştir.

İsrail'in Saldırıları ve Müslüman Dünyasının Sessizliği: İsrail'in sivillere yönelik saldırılarının vahşeti, özellikle çocuklar, kadınlar ve yaşlılar gibi savunmasız grupların hedef alınması, katılımcılar tarafından insanlık dışı olarak değerlendirilmektedir. Çocukların cesetlerinin poşetlere konulması gibi sahneler, katılımcılarda derin bir öfke uyandırmaktadır. Savaşın insani değerleri zedelediği

algısı güçlenmektedir. Aynı zamanda, İslam dünyasının bu olaylara sessiz kalması, katılımcılarda büyük bir hayal kırıklığına yol açmaktadır. Müslüman toplumların çaresizliği ve tepkisizliği karşısında hissedilen öfke ve üzüntü, savaş haberlerinde dikkat çeken diğer unsurlar arasında yer almaktadır. Örneğin; K22 "Yaşanan vahşet ve soykırım karşısında Müslümanların vurdum duymaz hali" diyerek bu hayal kırıklığını belirtmiştir.

Teslimiyet ve Direnişin Gücü: Gazze halkının zorluklar karşısında gösterdiği direnç ve inanç, katılımcılarda saygı ve hayranlık uyandırmaktadır. Direniş ve bu sarsılmaz inanç, bazı katılımcılar için ilham kaynağı olmaktadır. Kendilerine karşı bir sorgulama yapmalarına, imanlarını ve teslimiyetlerini yeniden gözden geçirmelerine sebep olmaktadır. Örneğin; K10 "Hamas'ın sabırla cihada devam etmesi ve Gazze'nin hakiki manada imanı" ifadesiyle bu direnişe olan hayranlığı dile getirmiştir.

Bu temalar savaş haberlerinin özellikle çocukların ve savunmasız insanların yaşadığı trajediler, Müslüman dünyasının sessiz kalışı ve Gazze halkının direnişi gibi unsurlarla katılımcılar üzerinde izler bıraktığını ortaya koymaktadır.

9- Travmatik etkiler ile nasıl başa çıkıyorsunuz? Anlatır mısınız?

Bu yanıtlara göre travmatik etkilerle başa çıkma yolları şu ana başlıklar altında özetlenebilir:

Manevi Güç, Sabır ve Kabullenme: Katılımcıların büyük çoğunluğu, savaşın yarattığı travmatik etkilerle başa çıkmak için dua, ibadet ve Allah'a sığınma yolunu seçmektedir. İnanç ve sabır, yaşananları kaderin bir parçası olarak kabul etme eğilimiyle birleşmektedir. Bu yaklaşım katılımcılara manevi bir güç kazandırmaktadır. Ayet okumak ve ibadet etmek, katılımcılara huzur sağlamakta; "Bu da geçer" şeklindeki telkinlerle travmanın etkilerini hafifletmeye çalışmaktadırlar. Örneğin; K21 "Dua ediyor ve inancıma sığınıyorum. Bu olayların kaderin bir parçası olduğunu ve yaşamam gerekli olduğunu idrak edip sabırlı olmaya çalışıyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Kötü Haberlerden Kaçınma ve Umutlu Kalma: Bazı katılımcılar, kötü haberlerden kaçınarak travmatik etkilerden korunmaya çalışmaktadır. Olaylara daha az maruz kalmak, zihinlerini travmadan koruma amacı taşımakta ve geleceğe dair umut beslemelerine yardımcı olmaktadır. Zafer beklentisiyle yaşamak ve olumlu düşüncelere odaklanmak, katılımcıların umutlarını diri tutmalarına destek olmaktadır. Örneğin; K1 "İyi günlerin geleceğine inanarak" şeklinde bu yaklaşımı dile getirmiştir.

Sosyal Destek ve Paylaşım: Katılımcılar, sevdikleriyle konuşarak, dertleşerek duygusal yüklerini hafifletmeye çalışmaktadır. Sosyal destek, acıların paylaşılması ve travmatik etkilerin hafifletilmesi için etkili bir yöntem olarak değerlendirilmektedir. Bu dayanışma yalnız olmadıklarını hissetmelerine ve duygusal rahatlama sağlamalarına yardımcı olmaktadır. Örneğin; K16 "Dua ederek, sevdiklerimle konuşarak, paylaşarak, bazen çıkamıyorum; ağlamak iyi geliyor" diyerek bu başa çıkma biçimini açıklamıştır.

Kişisel Aktiviteler ve Meşguliyet: Kitap okuma, seyahat etme, kültürel ve sportif etkinliklere katılma gibi kişisel aktiviteler, travmatik etkilerle başa çıkmada önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin; K18 "Başta dua ve ibadetle. Sonra değişik sportif veya kültürel etkinliklerle" ifadesi bu yöntemi yansıtmaktadır.

Bu temalar, Gazze'deki savaşın yarattığı travmatik etkilerle başa çıkmada, katılımcıların manevi güç, sosyal destek, umut, kişisel aktiviteler ve telkin gibi çeşitli yöntemlere başvurduğunu göstermektedir. Özellikle dini inanç ve ibadet bu sürecin en önemli dayanaklarından biri olarak ön plana çıkmaktadır.

10- Savaş mağdurlarına yardım etme konusunda dinî inançlarınız doğrultusunda ne tür davranışlar sergilediniz? Anlatır mısınız?

Bu yanıtlara göre, savaş mağdurlarına yardım etme konusunda katılımcıların dini inançları doğrultusunda sergiledikleri davranışlar ana başlıklar altında şu şekilde özetlenebilir:

Dua, Manevi Destek ve Maddi Yardım: Katılımcıların büyük çoğunluğu, savaş mağdurları için dua etmekte; özellikle namaz vakitlerinde ve teheccüd gibi özel zamanlarda onların selameti için dualarını sürdürmektedir. Bunun yanı sıra Kur'an okumak ve ibadetlerini mağdurlar adına yaparak manevi destek sağlamaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda çeşitli ulusal ve uluslararası yardım kuruluşları aracılığıyla ya da bireysel olarak maddi yardımlarda bulunmak, katılımcılar arasında sıkça tercih edilen bir destek yöntemidir. Sadaka, zekât ve infak gibi yardımları mağdurlara ulaştırmak, İslami sorumlulukların bir yansıması olarak öne çıkmaktadır. Örneğin; K5 "Dua etmek, Kur'an okumak, maddi yardımda bulunmak" şeklinde ifade etmiştir.

Boykot ve Protesto Eylemleri: Birçok katılımcı dini inançları doğrultusunda belirli ürünleri boykot ederek ve çevresindekileri de bu konuda bilgilendirerek savaş mağdurlarına destek olmayı amaçlamaktadır. Boykot, mağdurlarla dayanışma göstermek için yaygın bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra katılımcılar Filistin ve Gazze konusunu gündemde tutmak adına protesto yürüyüşlerine katılmakta, sosyal medya paylaşımları ve mitingler aracılığıyla farkındalık yaratmaya

çalışmaktadır. Bu eylemler dini ve ahlaki bir sorumluluk olarak benimsenmekte ve katılımcılar tarafından düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. Örneğin; K15 "Boykot, miting, dua, maddi yardım" ifadesi bu yaklaşımı yansıtmaktadır.

Eğitim, Bilinçlendirme ve Dini Simgelerle Dayanışma: Bazı katılımcılar, Filistin ve Gazze konusunda farkındalık oluşturmak için aileleri ve yakın çevreleri ile bilgi paylaşımında bulunmakta; çocuklarına Filistin bilincini aşılamak için çaba göstermektedir. Örneğin; K16 "Çocuklarımı bu konuda duyarlı şuurlu çalışkan bir Müslüman olmaları konusunda çaba gösteriyorum" şeklinde ifade etmiştir.

Bu temalar katılımcıların dini inançları doğrultusunda dua, maddi destek, boykot ve farkındalık çalışmaları gibi yöntemlerle savaş mağdurlarına destek sağladıklarını göstermektedir. Özellikle manevi yönelimler, bağışlar ve toplum bilincini artırma çabaları, katılımcıların yardım etme konusunda başvurdukları temel yöntemler olarak dikkat çekmektedir.

Tartışma

Çalışmada savaşın yalnızca doğrudan muhataplarını değil dolaylı muhataplarını da travmatize etmiş olabileceği düşüncesinden hareketle, Türkiye'de Gazze saldırı haberlerini takip eden bireyler üzerindeki psikososyal etkilerini ve dinî başa çıkma stillerini incelenmek amaçlanmıştır. Günümüzde savaşlar yalnızca doğrudan etkilenenleri değil, olaylara medya aracılığıyla tanıklık eden geniş kitleleri de psikolojik olarak etkileyebilmektedir. Özellikle sosyal medya platformları, savaş görüntülerine sansürsüz ve anlık erişim imkânı sunarak bireylerde yoğun duygusal tepkilere yol açabilmektedir. Bu çalışma, Gazze'deki savaşın Türkiye'deki bireyler üzerindeki psikososyal etkilerini ve dinî başa çıkma biçimlerini inceleyerek, dolaylı travmanın toplumsal boyutuna dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Araştırmaya katılan 37 kişiden elde edilen bulgular, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun olayları düzenli ve yoğun bir şekilde takip ettiğini ortaya koymaktadır. Bu durum özellikle sosyal medya platformlarının sansürsüz ve hızlı bilgi akışı sağlamasıyla açıklanabilir. Instagram, Twitter (X), WhatsApp ve YouTube gibi platformlar, katılımcılar için öncelikli haber kaynakları hâline gelmiştir. Ancak bazı katılımcıların duyarsızlaşma veya zaman kısıtlamaları gibi nedenlerle olayları daha az takip etme eğiliminde olduğu da gözlemlenmiştir. Bu durum bireylerin kişisel koşulları ve bilgi tüketim alışkanlıklarına göre değişiklik gösterebileceğini ortaya koymaktadır.

İsrail'in 7 Ekim Gazze saldırılarına ilişkin toplamda 151 dezenformasyon faaliyeti (yalan haber ve medya paylaşımı) tespit edilmiş olup her gün ortalama 1,4 yalan

haber ya da dezenformasyon amaçlı sosyal medya paylaşımının dolaşıma sokulduğu belirlenmiştir.[28] Ayrıca dezenformasyon içeriklerinin büyük çoğunluğunun İsrail kaynaklı olduğu saptanmıştır. Bunun yanında İsrail dışındaki bazı basın kuruluşlarının da (örneğin, İngiltere'de yayımlanan The Times) evrensel basın ilkelerine aykırı şekilde dezenformasyon faaliyetlerinde bulundukları ifade edilmektedir. Ayrıca, bireysel sosyal medya kullanıcılarının da dezenformasyonun yayılımında etkili bir rol oynadıkları gözlemlenmiştir.

Türkiye'de bu konuda yayınlanan haberlerde tarafların konumlandırılma biçiminin TRT Haber dışında "Hamas-İsrail", TRT Haber'de ise "Filistin-İsrail" şeklinde ifade edildiği görülmüştür.[29] Ayrıca ana olayın içeriğine dair kurulan cümlelerin pasif seste kullanıldığı; ancak olaya ilişkin açıklama yapan kişilerin ifadelerinin yer aldığı cümlelerin aktif seste yazıldığı gözlemlenmiştir.

CNN ve Al Jazeera arasındaki haberlerin söylem açısından farklılıklar içerdiği ve Gazze'de yaşanan dramın uluslararası medyada adaletsiz bir bakış açısıyla ele alındığı sonucuna ulaşılmıştır.[30]

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguda, Gazze'deki saldırılara katılımcıların tepkileri, karmaşık ve çok yönlü bir yelpaze sergilemektedir. Genel olarak üzüntü, öfke, çaresizlik ve empati gibi duygular hakimken, bu duygular bireylerin inançlarını, toplumsal sorumluluk anlayışını ve küresel siyasete bakış açılarını da sorgulamalarına yol açmaktadır. Katılımcıların tepkilerindeki çeşitlilik, olayların hem kişisel hem de toplumsal düzeyde derin bir yankı uyandırdığını göstermektedir. Bu durum uluslararası toplumun ve özellikle Müslüman ülkelerin sorumluluklarını yeniden değerlendirmesini gerektirmektedir. Gazze'deki saldırılar, insan hakları, uluslararası adalet ve barış konularındaki tartışmaları yeniden canlandırmakta ve çözüm arayışlarına yeni bir boyut kazandırmaktadır. 7 Ekim sonrası gerçekleşen insan hakları ihlalleri üzerine yapılan bir incelemede Gazze'de İnsan haklarına yönelik ihlallerin bu denli açıkça yapılmasına karşı uluslararası bir yaptırımın, bir müdahalenin gerçekleşmemesinin, söz konusu kuruluşların ve yapıların amaçlarının ve varoluş sebeplerinin sorgulanması gerekliliğini ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır.[31] Katılımcılar bu tür trajedilerin önlenmesi için etkili adımlar atılmaması halinde benzer olayların gelecekte tekrarlanabileceğinden endişe duymaktadır.

28 Zakir Avşar ve Serhan Koyuncu, "7 Ekim Sonrası Gazze'ye İsrail Saldırıları ve Dezenformasyon", sy Özel Sayı 2 Gazze (2024): 363-404.

29 Mete Kazaz, Berk Özkan, ve Nihal Acar, "7 Ekim Olaylarına Yönelik Türk Medyasında Haber Çerçevesi" 4, sy 2 (2024): 96-109.

30 Nurdan Akıner ve Ayhan Küngerü, "Uluslararası Medya Söyleminde İsrail'in 2014 Gazze Saldırısı: Cnn Ve Al Jazeera Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz" 3, sy 1 (2016): 53-79.

31 İbrahim Halil Güzel, "7 Ekim Sonrası Gerçekleşen İnsan Hakları İhlalleri Üzerine Bir İnceleme" 13, sy 2 (2024): 661-81.

Araştırmanın bulgularına göre, Gazze'deki olayların haberlerini takip eden katılımcılar, özellikle çocukların ve masum sivillerin ölümü, cesetlerin görüntüsü ve annelerin feryatları gibi unsurların kendilerini etkilediğini belirtmişlerdir. Bu bulgu ikincil travma veya ekran travması olarak literatürde yer alan kavramlarla örtüşmektedir. Medya aracılığıyla travma genellikle literatürde "uzaktan travma" (distant trauma)[32] ya da "ekran travması" (screen trauma)[33] kavramlarıyla incelenmektedir. Samsun' da üniversite okuyan sekiz Filistinli öğrenciyle gerçekleştirilen bir çalışmada, Filistin topraklarının özellikle Mescid-i Aksa ve Kudüs'ün bireylerin gündeminde yer ettiği ve genelde Müslümanların sahip çıkması gereken bir "dava" olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.[34]

Türkiye'de yakından takip edilen Filistin'deki sivil ölümleri, Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelecekteki seyrini etkilemesinin yanı sıra, İsrail'e yönelik boykot ve protestoların resmi destek görmesi için de önemli bir kamuoyu baskısı oluşturmaktadır.[35] "Katılımcıların büyük bir kısmı, savaşın etkisinin ve savaşa yönelik duyarlılıklarının (boykot, protesto, insani yardım gibi eylemler) zamanla azaldığını belirtmiştir. Bu bulgu katılımcıların ya savaş haberlerini daha az takip ettiklerini ya da kendi ifadelerine göre, aşırı maruziyet nedeniyle duyarsızlaştıklarını düşündürmektedir. Nitekim uzun süreler boyunca rahatsız edici olay yeri görüntüleri veya videolarına maruz kalmak, Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) semptomlarına yol açabilmektedir.[36] Katılımcıların Gazze'de yaşananlara gösterdiği tepkiler hem bireysel hem de toplumsal düzeyde karmaşık duygu ve düşünceleri yansıtmaktadır. Üzüntü, öfke, empati ve çaresizlik gibi duygular arasında gidip gelen katılımcılar, bu acılara tanık olmanın zorluğuyla başa çıkmak için manevi desteğe yönelmekte ve toplumsal sorumluluklarını yeniden değerlendirmektedir. Ancak olaylara etkin bir şekilde müdahale edememe hissi ve toplumsal duyarsızlığa yönelik eleştiriler, katılımcılarda hayal kırıklığı ve yetersizlik duygusu yaratmaktadır. Gazze'deki saldırılar katılımcılarda güçlü bir empati isteği uyandırmasına rağmen, acının büyüklüğü karşısında birçok kişi duygularının yetersiz kaldığını hissetmektedir. Böylece hem çaresizlik hem de Gazze halkına duyulan hayranlık arasında bir

32 Elizabeth vd. Costello, "Distant Trauma: A Prospective Study of the Effects of September 11th on Young Adults in North Carolina" 4, sy 8 (2004): 211-20, https://doi.org/10.1207/s1532480xads0804_4.

33 Amit Pinchevski, "Screen Trauma: Visual Media And Post-Traumatic Stress Disorder" 33, sy 4 (2016): 51-75, https://doi.org/10.1177/0263276415619220.

34 Ahmet vd. Gökçen, "Filistinli Öğrencilerin Filistin Meselesi Üzerine Aile Öğretileri: Samsun Örneği" 12, sy 2 (2024): 601-23.

35 Hüseyin vd. Mucuk, "El-Aksa Tufanı Operasyonu ve Türkiye'de Kamuoyunun Filistin Algısı" 2, sy 3 (2023): 101-18.

36 Gül Esra Atalay, "Şiddeti Haber Yapmak: Gazeteciler ve Travma" 2, sy 28 (2017).

ikilem oluşturmaktadır. Olayları tam olarak kavrayamadıklarının farkında olan katılımcılar kendi sınırlarını kabul etmektedir. Bazı katılımcılar ise benzer kişisel deneyimleri üzerinden empati kurmaya çalışmakta ve dayanışma duygusunu ön plana çıkarmaktadır. İsrail'in Gazze Şeridi'ne yönelik saldırısının ardından Filistinli kadınlar üzerindeki bazı psikolojik etkileri üniversite öğrencilerinde, katılımcıların sırasıyla korku, endişe ve kızgınlık gibi duygular yaşamaktadır.

Katılımcılar, savaşla ilgili haberleri YouTube, Instagram, Telegram gibi çeşitli internet siteleri, WhatsApp ve X (Twitter) üzerinden takip ettiklerini belirtmişlerdir. Google'ın 2023 verilerine göre, Türkiye'de YouTube'un 57,90 milyon, WhatsApp'ın ise 56 milyon kullanıcısı bulunmaktadır ve bu iki platform arasında kullanım açısından belirgin bir fark bulunmamaktadır. Bu iki platformu, yaklaşık 10 milyon kullanıcı farkıyla Instagram izlemektedir.[37] Bu bağlamda katılımcıların işgal ve yaşanan olaylarla ilgili haberleri televizyon ve basılı yayınlar yerine daha aktif ve dinamik dijital medya platformlarından takip etmeleri olağan bir durumdur.

Katılımcılar empati ve duyarlılıklarını artırarak sorumluluklarını yeniden değerlendirmekte ve çeşitli şekillerde dayanışma göstermektedir. Boykot hareketleri, vicdan azabı ve manevi sorumluluk hissi gibi bireysel tepkiler, olayların toplumsal farkındalık üzerindeki etkisini göstermektedir. Bununla birlikte, eylemsizlikten kaynaklanan huzursuzluk ve içsel çatışmalar da göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu bağlamda, Gazze'deki saldırılar hem bireysel hem de toplumsal düzeyde karmaşık tepkilere yol açmıştır. Katılımcılar, yaşananları *işgal, soykırım ve vahşet* olarak nitelendirmekte ve bu nedenle büyük çoğunluğu İsrail'in ürettiği ve ihraç ettiği ürünleri boykot etme yoluna gitmiş ayrıca yardım kuruluşlarına Gazze halkı için insani yardımda bulunduklarını veya bu kuruluşlarda aktif görev aldıklarını belirtmişlerdir. Yardımseverliğin, başkalarına karşı insani görevlerini yerine getirmenin verdiği tatmin duygusuyla öz saygıyı artırdığı ve bireyselleşme eğilimini azalttığı söylenebilir. Katılımcılar Gazze'de yaşananlara kayıtsız kalmayarak kendi rutinlerinden ve tatil planlarından vazgeçmek gibi özgeci davranışlar sergilediklerini ifade etmişlerdir. Tüm bu yönleriyle yardımseverlik olgusu, sosyal psikolojinin inceleme alanına girmektedir. Prososyal davranışların (toplum yanlısı davranışlar) en temel biçimi yardım etme davranışıdır.[38] Araştırmacılar, diğergamlığın ve empatinin prososyal davranışın temelini oluşturduğunu ifade etmektedirler.[39]

37 "Türkiye'de Sosyal Medya Kullanımı İstatistikleri" (Business Haber, 2024), https://www.business.community.com/tr/istatistik/turkiyede-sosyal-medya-kullanimi-istatistikleri.

38 Ali Ayten, *Empati ve Din, Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psikososyal Bir Araştırma.*, 13. bs (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010); Muhammed Kızılgeçit, *Din Psikolojisinin 300'ü*, 1. bs (Ankara: Otto Yayıncılık, 2017).

39 F. Selay Uzmen, "Okulöncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Prososyal Davranışlarının Resimli Çocuk Kitapları ile Desteklenmesi" (Hacettepe Üniversitesi, 2001).

Gazze saldırılarının bireyler üzerindeki psikolojik etkileri karmaşık ve çok boyutludur. Başlangıçta gözlenen yoğun duygusal tepkiler zamanla bazı bireylerde azalabilirken, bazılarında ise öfke, üzüntü ve içsel sıkıntı gibi olumsuz duyguların şiddeti artabilmektedir. Olayların tekrarlayan niteliği ve uluslararası toplumun yetersiz tepkisi, umutsuzluk ve duyarsızlaşma duygularını tetikleyebilmektedir. Bununla birlikte bazı bireyler için bu trajik olaylar dini bir bilinçlenmeye ve sorumluluk duygusunun artmasına yol açarak, İslam dünyasının mevcut durumuna dair bir farkındalık geliştirmelerini sağlamıştır. Bu bulgular bireylerin travmatik olaylara karşı gösterdiği tepkilerin öznel ve bağlamsal olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, savaş ve etkileriyle iş yerlerinde, okullarında, sokaklarda ve diğer sosyal ortamlarda sıklıkla karşılaştıklarını ve bu konuyu konuştuklarını belirtmişlerdir. Bu tür haberlere maruz kalan bireylerde öfke, değersizlik hissi, çaresizlik, umutsuzluk, üzüntü ve merhamet yorgunluğu gibi Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) semptomlarının görüldüğü tespit edilmiştir. Bilimsel literatür, insan eliyle tetiklenen travmatik olayların, doğal afetlerin sebep olduğu travmalara kıyasla TSSB gelişiminde daha büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.[40] Travma, birey için her yaşta yıkıcı etkilere sahiptir. Ruhsal yıkıma sebep olan bu deneyimlerin kalıcı psikolojik hasarlara yol açmaması için etkili bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda bireylerin dini başa çıkma süreçleri ve stratejileri araştırmamızın odak noktasını oluşturmuştur. Katılımcıların, işgal ve yaşanan olayların olumsuz etkileriyle başa çıkarken dini ve anlam odaklı olmak üzere iki temel başa çıkma stratejisi kullandıkları gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar, işgal ve yaşanan olayları "anlamlandırma" yoluyla başa çıkma eğilimi göstermiştir. Bilişsel başa çıkma kuramına göre, birey stresli bir durumla karşılaştığında öncelikle durumu bilişsel olarak değerlendirir ve ardından uygun bir başa çıkma yöntemi seçer.[41] Bu doğrultuda anlamlandırma yolunu seçen bireylerin de olayları zihinsel bir değerlendirme sürecinden geçirdikleri düşünülebilir.[42] Olayları neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alarak suçu başkalarına atfettiklerini veya yaşananların ağırlığından uzaklaşarak bir kaçınma tutumu geliştirdiklerini belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcıların bir kısmı ise dini başa çıkma stratejileri olarak dua etme, Kur'an okuma ve ibadet etme gibi davranışlar sergilemişlerdir.

Gazze'deki saldırılar, katılımcılar üzerinde çok boyutlu etkilere yol açarak, güven kaybından manevi değerlere yönelmeye kadar uzanan geniş bir yelpazede tepkilerin ortaya çıkmasına sebep olduğu söylenebilir. Bu süreçte dünya hayatının

40 Fuat Özgen ve Hamdullah Aydın, "Travma Sonrasý Stres Bozukluðu" 14 (2016): 3682-86.

41 Richard S. Lazarus, *Coping theory and research: Past, present, and future. Fifty years of the research and theory of RS Lazarus: An Analysis Of Historical And Perennial İssues* (New Jersey: U.S: Taylor & Francis Publications, 2013).

42 Halil Ekşi, "Dinî Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" (Doktora Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, 2001).

geçiciliği daha belirgin bir şekilde algılanmış ve adalet ile insan hakları söylemlerine duyulan güven sarsılmıştır. Katılımcılar hem bireysel hem de toplumsal düzeyde değerlerini yeniden değerlendirmeye ve sorumluluklarını daha ciddiye almaya yönelmişlerdir. Bu durum mevcut dünya düzenine ve sistemlere yönelik bakış açısını sorgulamalarına ve insanlık kavramının sınırlarını ve temel dayanaklarını yeniden tanımlama gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Varlığını ontolojik olarak aşkın bir güç ve iradeye dayandırdığı için din, bireyler için teskin edici, teselli verici, iyileştirici ve kurtarıcı bir nitelik taşımaktadır.[43] Alan yazında dini inançların, trajedi içeren olaylarda yaşanan sıkıntıyı aşmayı kolaylaştırdığını destekleyen birçok araştırma yer almaktadır.[44] Gazze'deki çatışmalar, katılımcılar üzerinde farklı etkilere yol açmıştır. Katılımcılar bu süreçle başa çıkmak için çeşitli mekanizmalar geliştirmeye çalışmaktadır. Bu mekanizmalar arasında manevi güç, sosyal destek, umut, kişisel aktiviteler ve psikolojik destek gibi faktörler öne çıkmaktadır. Özellikle dini inanç ve ibadet, katılımcılar için önemli bir dayanak noktası olarak gözlemlenmiştir. Bu bulgular travma sonrası başa çıkma sürecinin çok boyutlu ve bireysel olduğunu göstermektedir. Her katılımcının kendi gereksinimlerine ve kaynaklarına göre farklı başa çıkma stratejileri geliştirdiği görülmektedir. Bu durum travmatik olaylarla başa çıkmada kapsayıcı ve destekleyici yaklaşımların önemini vurgulamaktadır.

Savaş mağdurlarına destek sağlamak isteyen katılımcılar arasında çeşitli yaklaşımlar gözlemlenmektedir. Bu yaklaşımlar dini inançlar ve ahlaki değerler temelinde şekillenmekte ve dua ile manevi destekten maddi yardımlara, boykot eylemlerinden farkındalık yaratma çalışmalarına kadar geniş bir yelpazeyi içermektedir. Katılımcılar kendi inançları doğrultusunda en uygun gördükleri yöntemlerle dayanışma ve desteklerini ifade etmekte, bu yolla mağdurların durumuna dikkat çekmeyi ve yardımların ulaştırılmasını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Uşak'ta 404 tüketici üzerinde gerçekleştirilen çalışmada, katılımcıların yaklaşık dörtte üçünün İsrail menşeli ürünlere yönelik boykot kampanyasını desteklediği ve yarıdan fazlasının boykotun hedefine ulaşacağına inandığı bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların yarıdan fazlasının boykot kampanyasına katılımında dini ve milli duygularının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.[45]

43 Fatma Betül Toprak, "Çocuk Sahibi Olamayan (İnfertil) Kadınlarda Dini Başa Çıkma Süreçleri ve Yalnızlık Durumunun İncelenmesi" (Doktora, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, 2024).

44 Pargamenth, "Methods of Religious Coping with the Gulf War: Cross-Sectional and Longitudinal Analyses"; Kenneth I. Pargament, "Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme", çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu 5, sy 1 (2005): 112-15; Kızılgeçit, Çinici, ve Tuysuz, "Religiosity Prediction by Gender with Artificial Intelligence in 2020-2025 in Turkey"; Ali Ayten ve Zeynep Sağır, "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47, sy 47 (2014): 5-18.

45 Doğan, "İsrail-Filistin Savaşı Kapsamında Tüketici Düşmanlığının Boykot Tutumuna Etkisi".

Sonuç

Gazze'deki son çatışmalar, yalnızca yerel bir sorun olmanın ötesinde, küresel ölçekte sosyal, psikolojik ve siyasi etkiler doğurmuştur. Bu olaylar, medyanın bilgi akışındaki rolünü, toplumsal dayanışmanın sınırlarını, bireysel ve toplumsal düzeyde yaşanan psikolojik etkileri ve uluslararası toplumun sorumluluğunu yeniden gündeme getirmiştir. Katılımcıların deneyimleri üzerinden bu çok boyutlu etkiler ayrıntılı şekilde değerlendirilmektedir. Katılımcıların medya üzerinden takip ettikleri olaylara karşı çeşitli duygusal tepkiler sergilemekte ve başa çıkma mekanizmaları geliştirmektedirler. Ancak bu süreçte bazı önemli noktalar da ortaya çıkmaktadır.

1. ***Medyanın Rolü***: Katılımcıların büyük çoğunluğu, Gazze'deki olayları sosyal medya ve dijital platformlar üzerinden yoğun ve düzenli şekilde takip etmektedir. Instagram, YouTube, WhatsApp, Telegram ve X (Twitter) en çok tercih edilen bilgi kaynakları arasında yer almaktadır. Gazze olayları medyanın rolünün önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Katılımcılar haber akışını yakından takip etmekte ve sosyal medya platformlarını aktif olarak kullanmaktadırlar.

2. ***Toplumsal Dayanışma***: Katılımcılar savaşın etkilerini yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ve küresel düzeyde de değerlendirmektedir. İnsan hakları ihlalleri, uluslararası toplumun sessizliği ve özellikle Müslüman ülkelerin yetersiz tepkileri hayal kırıklığı yaratmaktadır. Gazze olayları toplumsal dayanışmanın ve yardımseverliğin önemini vurgulamaktadır. Katılımcılar, mağdurlara destek olmak için çeşitli girişimlerde bulunmakta ve maddi-manevi yardımlar sağlamaktadırlar. Ancak bu dayanışmanın kapsamının ve etkinliğinin sorgulanması da mümkündür. Bazı katılımcılar toplumsal dayanışmanın yetersiz kaldığını ve daha etkili mekanizmalara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedirler.

3. ***Siyasi Sorumluluk***: Bazı katılımcılar, yaşanan olayların kendi inanç sistemleri, toplumsal duyarlılıkları ve siyasi görüşlerini yeniden değerlendirmelerine neden olduğunu ifade etmiştir.Gazze olayları, siyasi liderlerin ve uluslararası toplumun sorumluluğunu da gündeme getirmektedir.

4. ***Psikolojik Etki***: Savaş haberlerine uzun süreli maruziyet, bazı katılımcılarda zamanla duyarsızlaşma, empati yorgunluğu veya haberlerden uzaklaşma eğilimi gözlemlenmiştir. Travma, stres, kaygı ve üzüntü gibi duygular yaygın olarak gözlemlenmektedir.

Bu tartışma noktaları, Gazze saldırılarının karmaşıklığına ve çok boyutluluğuna işaret etmektedir.

Çatışmaların çocuklar üzerindeki yıkıcı etkileri, özellikle de savaşın masumiyeti hedef alması, katılımcılarda üzüntü ve öfke duygularına sebep olmaktadır. Sivillere

yönelik saldırılar insanlık dışı olarak değerlendirilmekte ve uluslararası toplumun, özellikle de Müslüman dünyasının yetersiz tepkisi hayal kırıklığı yaratmaktadır. Buna karşın Gazze halkının sergilediği direnç ve inanç, katılımcılarda hayranlık uyandırmakta ve bazıları için ilham kaynağı teşkil etmektedir. Bu tür deneyimlerin bireylere inançlarını sorgulamalarına ve yeniden değerlendirmelerine yol açması, çatışmaların psikolojik ve manevi etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Sonuç olarak çatışma haberleri, salt olayların aktarılmasının ötesinde katılımcılar üzerinde önemli psikolojik ve manevi etkiler bırakmaktadır. İlave olarak Gazze saldırıları sadece bir bölgesel sorun değil, aynı zamanda küresel barış ve güvenlik için de önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle uluslararası toplumun aktif rol oynaması ve kalıcı bir çözüm bulmak için çalışması gerekmektedir.

Öneriler ve Sınırlılıklar

Bu araştırma, Gazze'deki çatışmaların medya aracılığıyla bireyler üzerinde nasıl psikososyal etkiler yarattığını ortaya koymakla birlikte, bazı sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle, çalışmanın örneklem grubu sınırlı sayıda katılımcıdan oluştuğu için elde edilen bulgular genellenemez niteliktedir. Ayrıca, veriler öznel beyanlara dayandığından katılımcıların duygu ve düşüncelerinde zamanla değişiklik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırma sonuçları doğrultusunda, medya okuryazarlığına yönelik farkındalık çalışmalarının artırılması, savaş ve travma temalı içeriklerin psikolojik etkilerine karşı bireylerin desteklenmesi önerilmektedir. Özellikle sosyal medya üzerinden yayılan dezenformasyonun etkilerini azaltmak amacıyla doğrulama mekanizmalarının güçlendirilmesi ve bireysel dayanıklılığı artıran sosyal destek sistemlerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Gelecek araştırmalarda daha geniş ve çeşitli örneklem gruplarıyla çalışılarak farklı yaş, eğitim ve sosyoekonomik düzeylerdeki bireylerin deneyimlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Etik Onay: Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan etik onay alınmıştır (Tarih: 09.07.2024; No: 196).
Bilgilendirilmiş Onam: Tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.
Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.
Ethical Approval: Ethical approval was obtained from Atatürk University Social and Human Sciences Ethics Committee (Date: 09.07.2024; No:196).
Informed Consent: Informed consent was obtained from all participants.

Kaynakça/References

Ai, Amy Lee vd. "The Effect of Religious-Spiritual Coping on Positive Attitudes of Adult Muslim Refugees From Kosovo and Bosnia" 1, sy 13 (2003): 35-37.

Akıner, Nurdan, ve Ayhan Güngerü. "Uluslararası Medya Söyleminde İsrail'in 2014 Gazze Saldırısı: Cnn Ve Al Jazeera Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz" 3, sy 1 (2016): 53-79.

American Psychiatric Association (APA). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 5. bs. Arlington,: American Psychiatric Publishing, 2013.

Atalay, Gül Esra. "Şiddeti Haber Yapmak: Gazeteciler ve Travma" 2, sy 28 (2017).

Ateş, Davut. "Gazze Trajedisi: Sorumluluk ve Kavramların Haklılaştırma İşlevi" 6, sy 1 (2009): 61-83.

Avşar, Zakir, ve Serhan Koyuncu. "7 Ekim Sonrası Gazze'ye İsrail Saldırıları Ve Dezenformasyon", sy Özel Sayı 2 Gazze (2024): 363-404.

Aydın, Ali Fikret. "Sosyal Medyada Propaganda ve Algı Yönetimi: İsrail-Filistin Savaşı Örneği", sy Özel Sayı 2 Gazze (2024): 65-99.

Ayten, Ali. *Empati ve Din, Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psikososyal Bir Araştırma.* 13. bs. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

Ayten, Ali, ve Zeynep Sağır. "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47, sy 47 (2014): 5-18.

Braun, Virginia, ve Victoria Clarke. "Using Analysis Thematic in Psychology" 2, sy 7 (2019): 455-557.

Cengiz, Erhan, ve Zeynep Sağır. "Dini Tutum, Psikolojik Dayanıklılık ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Ergen Bireyler Üzerine Nicel Bir Araştırma", sy 60 (2023): 36-49. https://doi.org/10.5152/ilted.2023.23380.

Cherly, White. "Strengthening Stories of Survival and Resistance". . . *In partnership with Dulwich Centre Foundation International*, 2014. https://dulwichcentre.com.au/wp-content/uploads/2019/04/Responding-to-Trauma-that-is-not-past.pdf.

Costello, Elizabeth vd. "Distant Trauma: A Prospective Study of the Effects of September 11th on Young Adults in North Carolina" 4, sy 8 (2004): 211-20. https://doi.org/10.1207/s1532480xads0804_4.

Coşkun, Aziz. "İsrail-Hamas Savaşını Konu Alan Haber Fotoğraflarının Alımlanması: Kuşaklar Arası

Bir Karşılaştırma", sy 47 (2024): 447-79. https://doi.org/10.14520/adyusbd.1476751.

Doğan, Özlem vd. "İsrail-Filistin Savaşı Kapsamında Tüketici Düşmanlığının Boykot Tutumuna Etkisi" 13, sy 25 (2024): 1-28.

Ekşi, Halil. "Dinî Başaçıkma ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2001.

Ersoy, Metin. "Implementing Peace Journalism in the Media" 29 (2017): 458-66.

Fadilpašić, S., D. Maleč, ve A. Džubur-Kulenović. "Relationship of Religiousness and Religious Coping with Quality of Life among War Trauma Survivors" 29, sy 3 (2017): 291-301. https://doi.org/10.24869/psyd.2017.291.

Gökçen, Ahmet vd. "Filistinli Öğrencilerin Filistin Meselesi Üzerine Aile Öğretileri: Samsun Örneği" 12, sy 2 (2024): 601-23.

Gürsu, Orhan. "Kötülüğün Sıradanlaştırılması: Gazze Soykırımı Bağlamında Psikolojik Bir Analiz" 8, sy Haziran (2024): 130-49. https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1476096.

Güzel, İbrahim Halil. "7 Ekim Sonrası Gerçekleşen İnsan Hakları İhlalleri Üzerine Bir İnceleme" 13, sy 2 (2024): 661-81.

İncekar Çalıkuşu, Müjde, ve Suzan Yıldız. "Savaştan Etkilenen Çocukların Sağlık Sorunları: Sistematik Derleme" 3, sy Aralık (2022): 62-68.

Kahil, Ayla, ve Nejla Refia Palabıyıkoğlu. "İkincil Travmatik Stres". *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar - Current Approaches in Psychiatry* 10, sy 1 (31 Mart 2018): 59-70. https://doi.org/10.18863/pgy.336495.

Kazaz, Mete, Berk Özkan, ve Nihal Acar. "7 Ekim Olaylarına Yönelik Türk Medyasında Haber Çerçevesi" 4, sy 2 (2024): 96-109.

Kızılgeçit, Muhammed. *Din Psikolojisinin 300'ü*. 1. bs. Ankara: Otto Yayıncılık, 2017.

Kızılgeçit, Muhammed, Murat Çinici, ve Esra Tuysuz. "Religiosity Prediction by Gender with Artificial Intelligence in 2020-2025 in Turkey". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 56, sy 2 (2021): 283-307. https://doi.org/10.29288/ilted.993560.

Kira, İbrahim A. vd. "The Physical and Mental Health Effects of Iraq War Media Exposure on Iraqi Refugees" 3, sy 2 (t.y.): 193-2015. https://doi.org/10.1080/15564900802487592.

Lazarus, Richard S. *Coping theory and research: Past, present, and future. Fifty years of the research and theory of RS Lazarus: An Analysis Of Historical And Perennial İssues*. New Jersey: U.S: Taylor & Francis Publications, 2013.

Lee, Seow Ting, ve Crispin C. Maslog. "War Or Peace Journalism? Asian Newspaper Coverage of Conflicts" 55, sy 2 (2005): 311-29.

Mohammed Ahmed, Abboud. "The Effects of University Youth's Exposure to the Events of the Israeli War on Gaza 'October 2023' with Short Video Clips through Social Media Sites and its Relationship to their Level of Psychological Security and Future Anxiety" Temmuz, sy 43 (2024): 1167-1329.

Mucuk, Hüseyin vd. "El-Aksa Tufanı Operasyonu ve Türkiye'de Kamuoyunun Filistin Algısı" 2, sy 3 (2023): 101-18.

Muharib, Kasım. "2 "الآثار النفسية للحرب الإسرائيلية على غزة". مجلة المال والتجارة, sy 66 (2024): 4-23.

Özgen, Fuat, ve Hamdullah Aydın. "Travma Sonrasý Stres Bozukluðu" 14 (2016): 3682-86.

Pargament, Kenneth I. "Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme". Çeviren Ali Ulvi Mehmedoğlu 5, sy 1 (2005): 112-15.

Pargamenth, Kenneth I. vd. "Methods of Religious Coping with the Gulf War: Cross-Sectional and Longitudinal Analyses" 33, sy 4 (1994): 347-61. https://doi.org/10.2307/1386494.

Pfeferbaum, Betty vd. "Children's Reactions to Media Coverage of War" 22, sy 8 (2020). https://doi.org/10.1007/s11920-020-01165-0.

Pinchevski, Amit. "Screen Trauma: Visual Media And Post-Traumatic Stress Disorder" 33, sy 4 (2016): 51-75. https://doi.org/10.1177/0263276415619220.

"Post Travmatik Stres Bozukluğu". Ulusal PTSD Merkezi, 17 Temmuz 2024. https://www.ptsd.va.gov/.

Shahira, Fahmy, ve Neumann Rico. "Shooting War Or Peace Photographs: An Examination of Newswires' Coverage of the Conflict in Gaza (2008-2009)" 56 (2012): 17-18.

Şar, Vedat. "Post-Traumatic Stress in Terror and War". *The Medical Journal of Okmeydani Training and Research Hospital*, 2017. https://doi.org/10.5222/otd.2017.114.

Taylor, Steven vd. "The structure of posttraumatic stress symptoms" 107, sy 1 (1998): 154-60. https://doi.org/10.1037//0021-843x.107.1.154.

Toprak, Fatma Betül. "Çocuk Sahibi Olamayan (İnfertil) Kadınlarda Dini Başa Çıkma Süreçleri ve Yalnızlık Durumunun İncelenmesi". Doktora, Atatürk Üniversitesi, 2024.

Toufaily, Jamal Hamza. "The Repercussions of the Gaza War and its Impact on the Path of Normalization among the Arab Peoples" 6, sy 34 (2024): 299-316.

TRT Haber. "İsrail 5 Aydır Gazze'de Katliam Yapıyor". Haber, 07 Mart 2024. https://www.trthaber.com/videolar/israil-5-aydir-gazzede-katliam-yapiyor-71714.html.

Tutar, Hasan. "Nitel Araştırma Deseni Belirleme Ölçütleri ve Gerekçelendirilmesi." *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 25, sy 1 (Haziran 2023): 334-55. https://doi.org/10.21180/iibfdkastamonu.1190123.

"Türkiye'de Sosyal Medya Kullanımı İstatistikleri". Business Haber, 2024. https://www.business.community.com/tr/istatistik/turkiyede-sosyal-medya-kullanimi-istatistikleri.

Uzmen, F. Selay. "Okulöncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Prososyal Davranışlarının Resimli Çocuk Kitapları ile Desteklenmesi". Hacettepe Üniversitesi, 2001.

أحمد, بدر, عميد. "The Social and Psychological Impacts of the Israeli War on Gaza (October 7) on Students of Al-Quds Open University and Its Reflection on Their Motivation Towards Learning" 19, sy 6 (2024): 161-98. https://doi.org/10.21608/fjssj.2024.331405.1265.

رباح, العجلة، محمد سامي. "المسؤولية الاجتماعية و علاقتها بالصراع النفسي و توكيد الذات لدى أرامل شهداء حرب الفرقان في محافظة غزة". رسالة ماجستر, الجامعة الإسلامية, 2012.

زينب نوفل. "الصلابة النفسية لدي امهات شهداء انتفاضة الاقصي و علاقتها ببعض المتغيرات". رسالة ماجستر, الجامعة الاسلامية, 2008.